

1931 MATBUAT KANUNU'NDAKİ DEĞİŞİKLİKLER ÜZERİNE KRONOLOJİK BİR DEĞERLENDİRME: BASIN HÜRRİYETİ BAĞLAMINDA MECLİS TARTIŞMALARI VE BASINDAKİ YANKILAR

Ayşegül Şentürk*

Özet

Toplumların haber alma ihtiyacını karşılayan basın, zamanla haber ve fikir iletişimi aracı haline dönüşmüş, vatandaşın sözcüsü haline gelmiştir. Denetim ve eleştiri gücüyle basın, siyasal gelişmelerin dışında kalamamıştır. Basın özgürlüğünün bir çeşit düşünce özgürlüğü, düşüncelerin yazı yoluyla kamuoyuna ifadesi olması, hürriyetleri somutlaştırmak noktasında siyasi iktidarlara sorumluluk vermiştir. Ancak basının siyasi iktidarları eleştirmesi, basın ve siyasi iktidarlar arasında bir mücadele başlatmış; bu mücadele sonucu siyasi iktidar basını kısıtlayıcı tedbirler almaya çalışırken, iktidar karşıtları da basının özgürlüğünü sağlamaya gayret etmiştir. Çalışmamızın konusunu da, basında çok partili hayata geçiş sürecinde 1946 seçimleri sonrası başlayan ve demokratik hayata uygun yasa değişiklikleri içinde TBMM gündemine gelen 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi ile ilgili kanun değişikliği, bu konuda yapılan müzakereler ve bu müzakereler sonrası yasalaşan Matbuat Kanunu'ndaki değişikliklerin günün basınına nasıl yansıdığı oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *TBMM, Çok Partili Hayat, Basın, Basın Özgürlüğü, Matbuat Kanunu*

Abstract

A Chronological Evaluation on the Changes in 1931 Matbuat Law: Parliament Discussions in the Context of Freedom of the Press and their Reflections in the Press

The press, meeting the needs of the community to get news, became both information and idea communication tool in time, and became a spokesperson for the citizens. The press, with its control and criticism power, could not stay out of the political development. Because the press was the public expression of freedom of expression through writing, it gave responsibility to embody freedom of political power in this respect. However, that the press criticized the political power started a conflict between the press and the political powers, and as a result of this fight, while the political power was trying to take restrictive measures against the press, power opponents tried to ensure the freedom of it. The subject of our study is the change in the law in accordance with the amendments of some of the agents of Matbuat Law dated 1931 which started after the 1946 elections in the transition of multi-party life and came to the agenda of T.N.A with suitable law amendments for democratic life, the negotiations on these issues and how the amendments of Matbuat Law, which were enacted after these negotiations, reflect to the day of the press.

Keywords: *T.N.A, Multiparty Life, Press, Press Freedom, Press Law*

* Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Isparta. (aysegulsenturk@sdu.edu.tr).

Giriş

18 ve 19. yüzyıllarda bireyin devlete karşı özgürlüğü için başlayan mücadele uluslararası bildirgelerde de yerini almış ve ilk olarak 12 Haziran 1776 Virginia Haklar Bildirisi'nde ifade özgürlüğünün diğer özgürlüklerin en büyük savunucularından biri olduğu ve bu özgürlüğün ancak baskıcı yöntemlerle kısıtlanabileceği belirtilmiştir. Fransız İhtilali ile birlikte ortaya çıkan liberalizm ile ise bireyin özgürleşmesi ve hür bir ortamda düşüncelerini ifade edebilmesi, İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisinde de yerini almış, bildirinin 10. maddesinde; "Hiç kimse fikirlerinden dolayı, bunlar dinsel dahi olsalar, tedirgin edilemezler. Yeter ki açığa vurulmaları kanunla kamu düzenini bozmasın" denilmiştir¹.

Anayasa hukuku ile uğraşanlar, basın hürriyetini, diğer bütün temel hak ve hürriyetlerin başı, koruyucusu, habercisi saymışlardır. 1789 Fransız İhtilali'yle Avrupa'ya da yayılan insan hak ve hürriyetleri akımı, kendisine en kuvvetli yardımcı olarak basını bulmuştur. Bu sebeptendir ki hükümetler de, basına yüklenmişler, önüne çeşitli engeller çıkarmışlar, doğrudan doğruya veya dolambaçlı yollardan basının hareketlerini kontrol altına almaya çalışmışlardır. Sansürde ince usuller ve engeller kullanan siyasi ve idari otoritelerin engelleri arasından sıyrılarak halka hizmet için çaba harcayan basın ise, bunun için çareler araştırmıştır².Devletin seçimine, tayinine, terfisine bağlı olmayan bir denetim organı olan basın, günümüzde yasama, yürütme ve yargıdan sonra dördüncü erk olarak kabul edilmektedir.

Kısaca Türk Basın Tarihi

Osmanlı Devleti'nde ilk Türkçe gazete devletin resmi yayın organı olarak II. Mahmut'un emriyle 1 Kasım 1831'de³ yayın hayatına başlayan Takvim-i Vekayi'dir. Takvim-i Vekayi'yi daha sonra özel olarak Ceride-i Havadis, Tercüman-ı Ahval ve Tasvir-i Efkâr izledi⁴.

¹ Danışman 1982, s.4.

² Ertuğ 1970, s.199-200.

³ Aslında ilk Türkçe gazete 1828 yılında Mısır'da yayınlanan Vakayi-i Mısıriye'dir. Takvim-i Vekayi'nin yayın tarihi konusunda Basın Tarihimizle ilgili çalışmalarda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Takvim-i Vekayi'nin Mukaddimesi'nin hangi tarihte yayımlandığının kesin olarak bilinmediğini söyleyenler olduğu gibi, Ekim 1831'de, 26 Ekim'de ve birinci sayısıyla birlikte 1 Kasım 1831'de yayımlandığını söyleyenler de vardır. Nesimi Yazıcı'nın arşiv belgelerine dayandırdığı ifadesine göre ise Mukaddime'nin basım tarihi, 8 Ekim 1831 olmalıdır. Takvim-i Vekayi'nin Türkçe dışında diğer nüshalarının ilk sayılarının hangi tarihlerde çıktığı kesin olarak bilinmemekle birlikte, Fransızca nüshası olan Le Moniteur Ottoman'ın Türkçe basımdan dört gün sonra, 5 Kasım 1831'de yayımlandığının kesin olduğu bilinmektedir. Bu durumda Türkçe olarak ilk kez 1 Kasım'da yayınlanmıştır. Ayrıntılı bilgi: Yazıcı 1983, s.44-56

⁴ Şahhüseyinoğlu 2005, s.15-17.

Yaygınlaşıp çeşitlenen bu matbuat dünyasının denetlenmesi için, 1864'te Fransızcadan tercümeyle Matbuat Nizamnamesi yürürlüğe kondu. Gazete çıkarmanın ruhsatlı hale geldiği bu nizamnameye göre; hükümetten gelen yazıları yayımlamamak, genel adaba aykırı yazılar yazmak, hükümdar ve hükümdar ailesini tahkir ve hükümlanlık haklarına taarruz sayılabilecek yazılar yazmak, bakanların, devlet memurlarının aleyhinde, halkı ve maslahatgüzarları kötüyeyici yazılar yazmak farklı ağırlıkta para ve hapisle cezalandırılırken, iki yıl içinde üç kez ceza alan gazetenin kesinlikle veya geçici olarak kapatılabileceği karara bağlandı. 1876'da "gazetelerin basılmadan önce muayenesi" usulünü getiren bir kararname yayımlandı. 1878'de Osmanlı-Rus Harbi devam ederken yayımlanan bir kararname ile de hükümete, "zihinleri karıştıracak yayım yapan gazeteleri derhal kapatma" yetkisi verildi. II. Abdülhamit'in padişah olduğu bu dönemde basında sansür daha da güçlenmeye başladı⁵. Ali Suavi'nin istibdat devri aleyhine çalışan gazetelerin ilki olma özelliğini koruyan "Muhbir" adlı gazetesi yurt dışında yayımlanırken⁶, yurt içinde ve denetimin sıkı olduğu bu dönemde ayakta kalabilen gazeteler ise sadece Tercüman-ı Hakikat, İkdam, Mizan ve Sabah idi. 1888'de çıkarılan Matbaalar Nizamnamesi'ne göre matbaa açmak isteyenler "padişahın mukaddes haklarına, devletin menfaatlerine dokunan" yayımları basmayacaklarına dair senet vereceklerdi. Ancak bundan sonra Dahiliye Nazırlığı'ndan ruhsatname alınabilecekti⁷. Daha sonra bu nizamname de yürürlükten kaldırılmış ve 19 Aralık 1894 tarihli Matbaalar ve Kitapçılar hakkında yeni bir nizamname ise yürürlükte kalmıştır⁸.

Genç Türkler, anayasanın rafa kaldırdığı, basının sansürlendiği, hafiyelikle pek çok kişinin yerinden edildiği, tüm yönetimin Yıldız Sarayında toplandığı II. Abdülhamit yönetimine muhalefetlerini göstermek için, özellikle yurt dışında çıkardıkları gazeteleri silah olarak kullandılar ve sonuçta muhalefet, meşrutiyeti ikinci kez ilan ettirmeyi başardı. 24 Temmuz 1908'den, 13 Nisan 1909'a kadar süren dokuz aylık dönemde basına sonsuz bir hürriyet hâkim oldu. Sansür kalkmış, siyasi partiler kurulmaya başlanmıştı ve her siyasi partinin bir

⁵ Hüseyin Cahit Yalçın "Edebi Hatıralar" adlı eserinde sansürü şöyle anlatıyor: "*Türk matbuatının Abdülhamit zamanına ait tarihi yazılırken sansür faslı mühim bir yer tutmak icap eder. Bugünkü gençlik ve Abdülhamit zamanına yetişip de gazetecilik hayatına temas etmemiş kimseler bu sansürün şiddeti, dehşeti ve aynı zamanda budalalığı hakkında kabil değil doğru bir fikir edinemez.(...)Her sene bir sene evvelkine nispetle sansürde fazla bir şiddet görülmüyordu. Sansürün izniyle yayınlanmış bazı yazılar sarayın vehmine dokunursa muharrirler için yakayı kurtarmak yine pek zordu*". İrtem, 1999, s.231.

⁶ Gerçek, yıl yok, s.137

⁷ Baykal, 1990, s.185.

⁸ Demirel, 2007, s.39.

yayın organı bulunmaktaydı. Gelişen hürriyet ve serbestlik atmosferinde gazete ve dergi sayısı hızla arttı. Kanun-ı Esasi'de yapılan değişiklikle birlikte başlayan basın hürriyeti, demokratik deneyim geçirmemiş bir ülkede bir süre sonra iç çekişmelere ve anarşiye yol açtı. Ancak bu durum fazla uzun sürmedi. 31 Mart isyanından sonra İttihat ve Terakki Partisi iktidarı basına, Matbuat Kanunu'nda yaptığı değişikliklerle yeni yasaklar ve kısıtlamalar getirdi ve basın tekrar sansürlendi⁹. Ancak kapatılan gazeteler farklı isimlerle tekrar yayın hayatına dönebildikleri için bu aksaklığı gidermek üzere bir basın kanunu tasarısı hazırlandı ve meclise sunuldu. 19 Temmuz 1909'da kanunlaşan ve 1931'e kadar yürürlükte kalan bu kanun, 1881 tarihli Fransız Basın Kanunu'ndan aktarma idi¹⁰. Genel savaşın başlaması ile birlikte 25 Temmuz 1914'ten itibaren ise seferberliğin devamı boyunca, hiçbir isim altında yeni gazete yayımlanamayacaktı. Her gazete günde bir kez çıkabilecekti. Gazeteler nüshalarının provalarını Sansür Müfettişliği'ne vereceklerdi¹¹.

Mondros Ateşkesi ile yenilginin kabul edilmesinden sonra İstanbul basını ikiye ayrıldı. Alemdar, Peyam-ı Sabah ve İstanbul gazeteleri, Mustafa Kemal Paşa'yı ve Milli Mücadeleyi eleştiren muhalif basını oluştururken, Akşam, İleri, Yeni Gün ve Vakit gazeteleri Milli Mücadeleyi destekliyordu. Milli Mücadele basında hür bir dönemi başlatırken, Mustafa Kemal Paşa bir ulusun dünyaya tanıtılmasında ve medeni dünyada söz hakkı kazanmasında basının rolünü, 1 Mart 1922 tarihinde TBMM'nin I. Dönem 3. Yasama Yılı Açılış Konuşması'nda şu sözlerle dile getiriyordu: “...Milletler efkari umumiyesini cihana tanıtmak mecburiyetindedir. Bütün cihan efkari umumiyesine kesbi ittıla ise, esbabı hayatın tanzimi için şüphesiz lazımdır. Bu hususta ise mevcut vesaitin birincisi ve en mühimi matbuattır. Matbuat, milletin sadayı umumisidir. Bir milleti tenvir ve irşatta, bir millete muhtaç olduğu gıdayı fikriyi vermekte, hulasa bir milletin, hedefi saadet olan istikameti müştereke de yürümesini teminde, matbuat başlı başına bir kuvvet, bir mektep, bir rehberdir. Ehemmiyet ve ulviyeti cihanı medeniyette bedahet kesbeden matbuata Hükümetimizin birinci derecede atfi ehemmiyet eylemesi; bu hususta sarf edeceği mesaiyi millete ifa ile mükellef olduğu hayırlı hizmetlerin baş tarafına koyması Meclisi Âlinin katiyetle talep edeceği hususattandır”¹².

Milli mücadele Döneminde halkın bilinçlenmesi açısından İrade-i Milliye ve Hâkimiyet-i Milliye gazeteleri ile basın önemli rol oynadı. Zaferin kazanılmasından sonra İstanbul'daki muhalif basının bir şekilde

⁹ Kayış ve Hürkan 2012, s.9-14.

¹⁰ Baykal 1990, s.185.

¹¹ Baykal 1990, s.29.

¹² TBMM Tutanak Dergisi, 1. Birleşim, C.18, D:1, 1 Mart 1922, s.8.

etkisizleştirilmesi için, Ağa Han ile Emir Ali'nin Başbakan İsmet Paşa'ya gönderdiği mektup bahane edildi. Hilafet'in kaldırılmamasını isteyen bu mektubu gazetelerinde yayımlayan gazeteciler Hüseyin Cahit Yalçın, Velid Ebuzziya ve Eşref Edip ile eski milletvekili ve İstanbul Barosu Başkanı Lütfi Fikri Bey 31 Temmuz 1922 tarihli "İstiklal Mahakimi Kanunu'na dayanılarak yeniden açılan İstiklal Mahkemelerince tutuklandılar. Mahkeme bir süre sonra beraatlerine karar verdi"¹³. Bu durum, inkılaplara muhalefet etmesi muhtemel basına ciddi bir uyarı idi.

CHF'ye karşı kurulan Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve ardından çıkan Şeyh Sait İsyanı üzerine hükümete basın özgürlüğünü kısıtlama ve gazete kapatma yetkisini de veren Takrir-i Sükûn Kanunu çıkarıldı. 4 Mart 1925 tarihinde çıkarılan bu kanuna göre, "İrticaya ve isyana ve memleketin sosyal düzenini, huzur ve barışını, güvenlik ve asayişini bozmaya yönelik her türlü teşkilatı, kışkırtmaları, teşvikleri, girişimleri ve yayınları, Hükümet, Cumhurbaşkanı'nın onayıyla yasaklamaya yetkilidir. Hükümet sanıkları İstiklal Mahkemelerine verebilir"¹⁴. Bu kanun hükümete basın özgürlüğünü dilediği gibi kısıtlayabilme ve gazeteleri kapatma hakkı veriyordu. Kanuna göre 6 Mart 1925 günü Bakanlar Kurulu kararıyla Tevhid-i Efkâr, Son Telgraf, İstiklal, Sebülürreşat, Aydınlık ve Orak Çekiç gazeteleri kapatıldı. Adana, İzmir ve Trabzon'da da bir kısım gazete ve dergiler kapatılmış olup bu kısıtlamalar kanun yürürlükte kaldığı sürece devam etti¹⁴.

Serbest Fırka'nın kendini feshetmesinden sonra ortaya çıkan Menemen olayında muhalif basının etkisi olduğu iddiasıyla CHP'li milletvekilleri basına saldırıya başladılar. Bu saldırıların muhatapları arasında Arif Oruç'un Yarın'ı, Sertellerin Son Posta'sı, İzmir'de çıkan Hizmet, Halkın Sesi ve Yeni Asır gibi gazeteler geliyordu¹⁵. Menemen isyanından sonra CHF içinde tek partili rejimi bütün temelleriyle kurma arayışları başladı. Bu durum beraberinde tek sesli bir basın oluşturma çabasını da getirdi. Ancak bu çaba ekonomik bunalımın getirdiği memnuniyetsizliği örtmeye yetmedi. Basının eleştirileri devam ediyordu. Yönetim açısından bu durum, basının da tek partili düzenin koşul ve kurallarına göre düzenlenmesini gerektirdi.

Hükümet, yıllarca şikâyet konusu olan bu yeni Matbuat Kanunu tasarısını işte bu atmosfer içerisinde hazırladı. 5 Temmuz 1931 günü görüşülen ve Fazıl Ahmet Aykaç, Ahmet İhsan Tokgöz ve eski İstiklal Mahkemesi savcılarında Ahmet Süreyya'nın hazırladıkları gensoru önergesinde yirmi dolayında milletvekili söz alarak "muhalif" basını şiddetle eleştirdiler. Kanunun getirdiği

¹³ Aybars 1995, s.227-228.

¹⁴ Topuz 2012, s.47-148

¹⁵ Topuz 2012, s.156.

en önemli kısıtlama, 50. maddede idi. Yıllar boyunca gazetelerin, dergilerin ve yazarların tepesinde Demokles'in Kılıcı olarak sallandığı şekilde yorumlanan ve sık sık uygulanacak olan 50. madde şöyleydi: “Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir”¹⁶.

Kanunla gazete ve dergi çıkartmak için hükümete bildiri verilmesi yeterliyken, 1938 yılında yapılan değişiklikle ruhsat alma zorunluluğu tekrar getirildi. Bu kanun birtakım değişikliklerle 1950'ye kadar yürürlükte kaldı¹⁷. Bu şekilde kapatılan bir gazetenin sorumluları, kapatılma süresince başka bir adla gazete çıkaramayacaktı. Kanun birçok konuda yayın yasakları getiriyordu. Bu yasanın çıkmasından sonra basın tam anlamıyla güdümlendi¹⁸. Bu güdümlenmeyi İsmet Bozdağ şu cümlelerle ifade ediyor: “*Tek partili sistemlerin basını ister istemez güdümlü basındır. Belki bir kamuoyu yapmak için görevlendirilmiş basın, hürriyetten değil, ancak görevini daha iyi yapabilmek için, yetkiden söz edebilir*”¹⁹. Böylece Matbuat Kanunu'ndan sonra bir takım yasa değişiklikleri yapılarak basın üzerindeki “örtülü” ya da “dolaylı” sansürün çerçevesi tamamlanmış oldu²⁰.

II. Dünya Savaşı'nın başlaması ile birlikte Türkiye'nin tarafsız dış politikasına zarar verebilecek yayınların önlenmesi için, basının içeriği çeşitli yöntemlerle denetlendi. Hükümet basına gönderdiği uyarılarda, Almanlarla Ruslar arasında ortaya çıkan durum çerçevesinde Türkiye'nin “tarafsızlık” ilan ettiğini hatırlatarak, basının da hükümetin izlemeye karar verdiği doğrultuda kalması gerektiğini vurguladı²¹. Ancak 25 Temmuz 1931 tarihini taşıyan 1881 sayılı Matbuat Kanunu'nda 1940 yılında bir takım değişiklikler ile yasal ve kurumsal düzenlemeler de yapıldı. Savaşta Türkiye'nin izlediği tarafsız denge politikası gereği basın sıkı kontrolde olmasına karşılık, gazeteciler savaşın arasında tercihlerini belirtebiliyorlardı. Vatan, Akşam ve Tanin genellikle demokrasiler tarafındayken, Cumhuriyet ve Tasvir-i Efkâr, Alman yanlısı bir tutum içerisindeydiler. Atsız ve Ötügen gibi bazı Turancı yayımlarda aynı çizgideydi. Zamanla savaşın getirdiği ekonomik bunalım sonucu karşıt fikirler basında daha da sertleşen bir ifade kazanmaya başladı. Basında dile getirilen ekonomik sıkıntılara, 1944'ün sonlarında savaşı Amerika grubunun kazanacağını anlaşılmaması ve savaş sonrası uluslararası düzenin nasıl

¹⁶ Kabacalı 1994, s.151-152.

¹⁷ Güz 1993, s.134, Basın kanununda değişiklik yapılması ile ilgili ilk teklifi Celal Bayar yaptı. Bakan- Özdemir 2013, s.376.

¹⁸ Kabacalı1994, s.153.

¹⁹ Bozdağ 1992, s.174.

²⁰ Kabacalı 1994, s.154.

²¹ Altun 2006, s.71-72.

oluşturulacağı yönündeki tartışmalar da eklendi. Sonuçta “Batı Demokrasileri”nin savaşı kazanmış olması, tek partili diktatörlük yönetimlerinin ve siyasal sistemlerin gözden düşmesine neden oldu. Nitekim Müttefikler savaşın sorumlusu olarak totaliter rejimleri görmekteydiler ve dünya barışının sağlanması açısından totaliter rejimlere karşı bir mücadele başlattılar. Yeni dünya düzeni içinde var olmanın ön şartı çok partili demokratik sistemi benimsemekti ve Türkiye'nin de bu değişimi görmezden gelmesi mümkün değildi. Nitekim Türkiye'nin Birleşmiş Milletler'e girişi ve Batı'ya yaklaşması ülkedeki tek parti rejiminin temellerini sarstı. Uluslararası ortam iktidarı siyasi olarak liberalleşmeye zorluyor, muhalefete ise destek oluyordu²². İsmet İnönü, Mayıs 1945'te sistemin liberalleştirileceğini açıklayacak ve kısa bir süre sonra da çok partili rejime geçilecekti²³. Yurt içinde gelişen bazı siyasal olaylar ve bu olayların eleştirel bir dille basında yer alması da Türkiye'de muhalefetin canlanmasında ve demokrasiye geçişte etkili oldu. Ticari burjuva, büyük toprak sahipleri, bazı işadamları ve memnuniyetsiz bürokrasi ortamının sağında bir demokrasi istiyordu ki, bu isteğin basındaki sözcülüğünü Ahmet Emin Yalman'ın Vatan Gazetesi üstlenmişti. Bu sınıfın karşısında ise yine bazı işadamları, bazı aydınlar, bazı bürokratlar ve fabrikatörler bulunuyordu ve bu sınıfın sözcülüğünü de Hüseyin Cahit Yalçın'ın Tanin'i ile Falih Rıfkı Atay'ın Ulus'u üstlenmişti²⁴.

1945 yılı Ocak ayında mecliste gündeme gelen “Çiftçi Topraklandırma Kanunu” karşıt görüşlü olanların ortaya çıkışını hızlandırırken, basın bu durumu kanundan ziyade, mecliste farklı düşüncelerin ifade edilebilmesi açısından değerlendirerek kamuoyunun dikkatini de bu yöne çekmeye çalıştı²⁵. Muhalefeti açığa çıkaran bir başka etken ise 1945 yılı Mayıs ayında yapılan Bütçe görüşmeleri oldu. Yine tartışmalı geçen görüşmeleri basın organları,

²² Kabacalı 1994, s.170, Nadir Nadi 27 Mayıs 1945 tarihli Cumhuriyet gazetesinde, dış gelişmelerin söz ve yazı hürriyetinde etkili olduğunu ancak bunun tamamen dış etkiye bağlanamayacağını şöyle değerlendiriyordu: “Bazı yazarların tuttuğu yola bakacak olursak, bütün bu iyi gelişmeleri dış dünyanın zorlayıcı tesirine yormak lazım gelecek. Harbi demokrasiler kazandığı için bizim hükümet de artık onlara ayak uydurmaya mecbur kalmış. San Francisco'da basın hürriyetine dair milletlerden imza alınacakmış, sözünü tutmayanlara ceza verilecekmış, falan filan... Bütün bu yazılardan çıkan manaya göre hürriyetin bir ithal malı olarak Türkiye'ye dışarıdan –hem de zorla- sokulduğuna inanmak gerekiyor ki, realite hiçte öyle değildir... Bunlar bizim yirmi beş yıldır alın teri dökerek adım adım gerçekleştirmeye çalıştığımız kendi prensiplerimizdir. Sadaka şeklinde dışarıdan getirilerek göz boyayıcı hürriyet eksik olsun. Eğer memleketimin menfaatine uymayan bir yazıdan ötürü hürriyet perdesi altında yabancıların himayesine sığınabileceğim bir dünya nizamı bi rğin kurulurirse, ben yazarlığı bırakıp ötede beride keman çalmayı tercih ederim”.

²³ Koloğlu 2013, s.120-121.

²⁴ Bozdağ 1992, s.182.

²⁵ Gürkan 1998, s.143.

milletvekillerinin açıkça tartışabildiği atmosferden duydukları memnuniyet açısından dile getirdiler. Tüm bu gelişmeler basının da gündeme getirmesiyle, bir muhalefet partisinin kurulması düşüncesini beraberinde getirdi. Aslında basında muhalefet partisi fikri oluştuğça, mecliste muhalefet daha da cesaretlendi ve bu durum basın-iktidar ilişkilerine de yansıdı.

Olumlu yansımalarından biri, meclis çalışmalarından kamuoyunun bilgilendirilmesi konusunda oldu. Buna göre, halka sunulması lüzumlu ve faydalı görülen konuların yayımlanması karara bağlandı. Bu gelişmeyi CHP içindeki bazı milletvekillerinin yeni talepleri izledi. Celal Bayar ve dört milletvekili parti grubuna bir önerge verdiler. “Dörtlü Takrir” olarak anılan bu belge görüşülüp reddedildi. Muhalefetin üzerinde durduğu konuların basında ele alınması ile 1945 yazında Vatan ve Tan Gazeteleri etrafında ortak bir muhalefet cephesi kuruldu. Anayasanın tanıdığı hak ve hürriyetlerin uygulanması ile ilgili kararlar üzerinde karşılanması gerekli görülen hürriyet istekleri, özellikle Basın Hürriyeti, Cemiyetler Kanunu ve Ceza Kanunu’nun değiştirilmesi üzerinde toplanıyordu²⁶. Kısa bir süre sonra Celal Bayar 1931 tarihli Matbuat Kanununun 50. maddesinin değiştirilmesi konusunda Meclise yeni bir önerge verdi. Önergede gazete kapatma yetkisinin Bakanlar Kurulu’na verilmeyip Cumhuriyet Mahkemelerine verilmesi isteniyor, kanunun tümden kaldırılması gibi bir istekte bulunulmadığı ifade ediliyordu²⁷. Bu önergeye basında CHP’li yazarlardan eleştiri geldiği gibi destek yazıları da geldi. Etem İzzet Benice değişiklik isteyenlerin ciddiye alınmaması gerektiğini ifade ederken²⁸, Necmettin Sadak daha yumuşak bir üslupla tek parti rejimine uygun kanunların değiştirilmesi gerektiğini ve 50. maddenin de değiştirilmesi için verilen önergenin kabul edilmesini dilediği yazısında fikirlerini şöyle dile getiriyordu: “..Herhalde bütün meslektaşlarımızın da aynı düşüncede olduklarına güvenerek ve acı duyarak iddia edebiliriz ki, bugünkü en geniş hürriyet içinde basınımızın manzarası verimli ve övündürücü olmaktan uzaktır. Bununla beraber en tesirli ilacın yine hürriyet olduğuna inandığımızı tekrar etmek isteriz.(...) Girdiğimiz yeni hayatın ilk şartı yazı ve söz hürriyetidir. Eğer, namus ve haysiyete tecavüzün, iftiranın, küfür ve hakaretin hürriyet demek olduğunu iddia edenler varsa onları bile sükûn ve terbiye içinde dinlemeye hazırız”²⁹.

²⁶ Karpat 2010, s.236.

²⁷ Meclis, 13 Haziran 1946 tarihli ve 4935 Sayılı Kanunla, Bakanlar Kurulu’nun gazete ve dergileri geçici olarak kapatma yetkisini kaldırmış, gazeteleri ancak mahkemelerin kapatabileceği esasını kabul etmiştir. Pektaş 2010, s.43.

²⁸ Gürkan 1998, s.171-173.

²⁹ Necmettin Sadak, “Söz ve Yazı Hürriyeti Asla Tahdit Edilemez Amma...”, *Akşam*, 12 Ağustos 1946.

Basında daha geniş demokrasi istekleri konusunda ise, Hüseyin Cahit Yalçın “Bizde Dâhili Rejim ve Hükümet Meselesi” başlıklı yazısında şöyle diyordu: “*Bazı arkadaşlar yazdıkça hararetlendiler ve birer kahraman-ı hürriyet gibi parladılar.(...) Hürriyetsizlikten şikâyet edenler düşünme ve söyleme hürriyetinin azami derecesinden istifade ederek rejim ve hükümet aleyhinde istediklerini söylüyorlar... 50. madde fiilen var olsaydı kendileri yok olmak lazımdı*”³⁰.

Demokratik taleplerle başlayan girişimler sonucu Dörtlü Takrir'in sahibi olan milletvekilleri Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan CHP'den ihraç edilirken, Celal Bayar istifa etti. Bayar, 1 Aralık 1945'te bir parti kuracaklarını açıkladı ve 7 Ocak 1946 günü Demokrat Parti kuruldu. Programı CHP'den çok farklı olmayan yeni parti, basında demokrasi açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirildi³¹.

Yeni partinin kuruluşu Eylül 1946'da yapılacak olan belediye seçimlerinin Nisan ayına çekilmesi konusunu beraberinde getirdi. Bu karara karşı çıkan DP, seçime katılmayacağını ilan etti. Gerginliğe neden olan bu açıklama basında çeşitli yazılarla yerini alırken, DP'nin milletvekili seçimlerine katılacağını bir beyanname ile açıklaması ise tansiyonu daha da artırdı. Üstelik iki partinin de Mareşal Fevzi Çakmak'ı kendi partilerinden aday göstermek istemesi yeni bir gerginliğe daha neden oldu. Öyle ki seçimler öncesinde CHP Kurultayı'nda konuşma yapan Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, yaşanan gerginliğin basındaki yansımaları ve iktidara olan eleştirilerden duyduğu rahatsızlıkla, basın organlarını “Bozguncu Gazeteler” ve “Memleketin Huzurunu Koruyan Gazeteler” olarak ayırma tabi tuttu³².

DP'nin ve muhalif basının tek parti dönemini eleştiren yayınlarına karşı, iktidar yanlısı basının bu dönemi savunur nitelikteki cevabî yazıları bir basın savaşına yol açarken, iktidar yarışını alevlendirdi ve partiler arasında bir gerginlik havası oluştu³³. Bu savaşta bazı gazetecilerin yanlış bir tavır içinde olduklarına dair eleştiriler yine gazetecilerden gelirken, basının siyasi parti üyeleri arasındaki gerginliği artırmak yerine demokratik girişimleri koruması istendi. 6 Haziran 1946 tarihli Tanin'de ‘İntikal Safhası’ başlıklı yazısında “*...Bütün münakaşalar demokrasi cihazının tam ve ciddi bir surette kurulması ve işletilmesi etrafında cereyan etmektedir*” diyen Hüseyin Cahit Yalçın, Basın Kanunu'nun ve diğer bazı kanunların çok partili hayat içinde değişmesinin bir

³⁰ Tanin, 31 Ağustos 1945.

³¹ Gürkan 1998, s.168-190.

³² Pektaş 2010, s.356

³³ Pektaş 2010, s.356.

mecburiyet olduğunu da belirterek, bütün kanunların düzeltilebileceğini ancak uygulamanın yine de kusurlu kalabileceğini ifade etti³⁴.

Fazıl Ahmet Aykaç, Vakit'teki yazısında Ahmet Emin Yalman'ı ölçsüz yayıncılıkla suçluyor, hürriyetin de şuurlu olması gerektiğine vurgu yaparak: “...Medeni ve kanuni bir düzen içinde yaşayabilen ve ancak o nizam içinde insanlığa huzur ve şeref getiren hürriyet, tabii kadrosunda dışarıya taşıtı mı anarşi oluyor.(...) İleri cemiyet bunu bilendir; olgun basın tıpkı elektrik cereyanlarını sigortalayan tertipler gibi frenlerini kendi içinde saklayan basındır”³⁵ diyordu.

Falih Rıfki Atay ise CHP iktidarının ölçsüz basın karşısındaki hoşgörüsünü ve bu hoşgörünün demokrasiye olan katkısını “Onlar Bağırınlar Biz Konuşalım” başlıklı yazısında şu sözlerle dile getiriyordu:“Türkiye tarihinde şimdiye kadar iktidarı elinde tutup da, sırf inkılâpçı ve idealist olduğu için, kendisine karşı bu kadar kontrolsüz, dizginsiz, alabildiğine hücum ve tecavüz hürriyetini kendiliğinden kolaylaştıran hiçbir idare görülmemiştir. (...) Türkiye tarihinde hiçbir zaman bu kadar uzun süren tahriklerin, fesatların, sorumsuz propagandaların kanlı isyanlara sebep olmadığı görülmemiştir”³⁶. Sanevber Tanyeli de “Politika Gazeteciliği” başlıklı yazısında II. Meşrutiyet döneminin heyecanlı gazeteciliğini hatırlatarak, bazı gazeteleri politika gazetesi ya da ihanet vesikalarının sürümü olarak nitelendiriyor, bu gazete ve gazeteciliğin er geç yerini yaratıcı ve müspet fikre bırakacağını yazıyordu³⁷. Tüm bu yazılar etkisini göstermekte gecikmedi. 21 Temmuz 1946'da gerçekleşen ilk tek dereceli seçimin ardından sonuçlar hakkında bazı gazetelerin vatandaşları şüpheye düşürücü ve bu yüzden memleket huzurunu sarsıcı ağır neşriyata devam ettiğini belirten Sıkıyönetim Komutanlığı, tahrikçi yayın yapan gazetelere karşı harekete geçileceğine dair bir tebliğ yayımladı³⁸.

Basın, Sıkıyönetim Komutanlığı'nın bu tebliğine tepkisini göstermekte gecikmedi. Fuat Muhasipoğlu, Yeni Türkiye gazetesinde 26 Temmuz 1946 tarihli “Susalım mı, Yazalım mı” başlıklı yazısında basın hürriyetini ihlal eden kararlar kaldırılıp, matbuata kanun çerçevesinde serbesti teminatı verilinceye kadar yazı yazmayacağını belirttiği protesto niteliğindeki yazısında; şüpheyi sanki gazeteler yaratıyormuş gibi azarlandıklarını, böyle kararların muhalefet

³⁴ Gürkan 1998, s.203-220.

³⁵ Ulus, 14 Temmuz 1946.

³⁶ Ulus, 14 Temmuz 1946, CHP'li milletvekili ve Ulus'un başyazarı Falih Rıfki Atay'ın başkanlığını yaptığı ve tek parti döneminin kurumu olarak görülen Basın Birliği'ne karşı, 11 Haziran 1946'da bağımsız Gazeteciler Cemiyeti'nin kurulması, demokrasiye geçişin gazetecilik açısından en önemli girişimi olarak değerlendirilmiştir. Koloğlu 2013, s.122.

³⁷ Ulus, 16 Temmuz 1946.

³⁸ Ulus, 25 Temmuz 1946.

meclise girdiği takdirde basının görevini de engelleyeceğini, hâlbuki her şeyi açık konuşmak ve bilmek gerektiği yönünde dile getiriyordu.

Sıkıyönetim Komutanlığının kararıyla bazı gazetelerin kapatılması, basında olduğu kadar mecliste de büyük yankılara sebep oldu. İstanbul Bağımsız Milletvekili Cihad Baban sözlü sorusunda Yeni Sabah ve Gerçek gazetelerinin kapatılma nedenlerinin aydınlatılmasını istiyordu. Başbakan Recep Peker, bu soruya verdiği cevapta Anayasa'nın 86. maddesinde sıkıyönetim zamanında kişi ve konut dokunulmazlığı, basın ve yayın hürriyetlerinin geçici olarak kayıtlanması lüzumuna ilişkin esasını açıkladıktan sonra Sıkıyönetim Komutanlığının verdiği tebliği hatırlatarak sözlerine şöyle devam etti: “...Adı geçen gazetelerin TBMM'nin meşruiyeti aleyhinde neşriyata devam etmelerini yasakladığı gibi, seçim sonuçları hakkında vatandaşları şüpheye düşüren neşriyat hükmüne uymadıklarından dolayı bu iki gazete kapatılıyor. Arkadaşımın sorusuna cevabım bitmiştir”. Cevaptan tatmin olmadığını açıklayan Cihad Baban: “İstanbul Türkiye'nin fikir merkezidir. Bir taraftan İstanbul'da sıkıyönetimin varlığını kabul etmek, diğer taraftan fikir ve yayın hürriyeti bakımından memlekette tam bir serbestinin mevcut olduğunu iddia etmek tezada düşmek olur.(...) Bir gazete kapatmak bir bakkal dükkânı kapatmaya benzemez. Gazeteye tatbik edilen terhip bütün okuyuculara ve memlekete ağır bir havanın esmesine sebebiyet verebilir” diyerek, hükümetin gazete kapatma yetkisini adli makamlara devretmiş olmasını ve 50. maddenin varlığını demokratik prensiplerle uyuşturamadığını belirtti. Çalışanları işsiz kalan, kapatılan gazetelerin açılmasını isteyen Baban, aynı suçu işlediğini düşündüğü Tanin gazetesine bir ceza verilmediğini de sözlerine ekledikten sonra, basın hürriyeti konusunda hükümetin verdiği vaatleri hatırlatarak bu vaatleri yerine getirmesini diliyor ve artık gazete kapatmanın da son bulmasını istiyordu. Başbakan, verdiği cevapta Tanin gazetesinin de, kapatılan diğer iki gazetenin vaziyetinde olduğunu açıkladıktan sonra, Gerçek gazetesinin Tanin'in yayınladığı benzer yazıların dışında başka yazılar da koyduğunu, hükümetin de bu gazeteleri açmak istediğini belirterek cümlelerini noktaladı³⁹.

Tasarının Görüşülmeye Başlanması

26 Ağustos 1946 tarihinde Başbakan Recep Peker tarafından meclise sunulan ve 9 Eylül 1946 tarihinde Adalet Komisyonu, 11 Eylül 1946 tarihinde de İçişleri Komisyonu'nda görüşülerek meclis genel kuruluna gelen Matbuat Kanunu'nun bazı maddelerinin değiştirilmesi hakkındaki kanun teklifi, 13 Eylül 1946 tarihinde 14. Birleşimde görüşülmeye başlandı.

³⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 14. Birleşim, C.I, D:VIII, 13.9.1946, s.273.

Mecliste ilk söz isteyen, İstanbul Bağımsız Milletvekili Adnan Adıvar oldu. Demokrasi konusunda senelerce bir adım bile ilerleme sağlanmadığını belirten Adıvar, İngiltere'den bir örnek vererek, bu ülkede basın hürriyetinin suiistimal edildiğinde, gazetelerin verdiği yalan havadisleri halka bildirip, onların güvenini kazanarak İngiliz hükümetinin bu sorunu böyle çözdüğünü söyledikten sonra, İngiltere'nin Türkiye'dekinden daha sert bir duruma kanunla çözüm bulmadığını, ancak Türkiye'de böyle bir kanunun zaten var olduğunu söyledi ve sonra sözlerine şöyle devam etti: “*Kanun değişikliğini öngören proje, bugünkü demokrasiye doğru olan harekette önemle dikkate alınacak bir meseledir. Hükümetin tekliflerinde demokrasiye uygun taraflar olduğu gibi; mesela ruhsatname usulünün kaldırılması, kefalet akçesinin kaldırılması gibi, demokrasiye uymayan tarafları da vardır. Mesela 38. maddedeki uydurulmuş havadisler tabirini almak istiyorum. Uydurulmuş havadis yayınlayarak halkın huzurunu bozmak müthiş ahlaksızlıktır. Ancak haberin uydurulmuş olduğunu, halkın huzurunu bozduğunu ispat etmek gerekecek... Havadis kıymeti o kadar mühimdir ki, birbirini atlatmak, herkesten evvel haber vermek... Bugün okuyucuların yüzde sekseni gazeteyi makalesi için değil, havadis için okur. Onun için bir gazetenin havadis kıymeti hakikaten çok mühimdir.(...) Sonra Ceza Kanununa ait bir Maddede tahkir ve tezyif meselesi vardır. Bir taraftan tahkir ve tezyif, diğer taraftan haysiyet ve şerefi ihlal halkasından oluşmuş bir zincirin arkasında tenkit nasıl mümkün olacaktır. Ben bu tadillere taraftar değilim. Yüksek heyetinizden şunu istirham edeceğim ki, bu tadiller geniş bir zamanda dört başı mamur bir Matbuat Kanunu çerçevesi içinde yapılsın*”⁴⁰.

Sonrasında söz alan Diyarbakır CHP Milletvekili Fazıl Ahmet Aykaç ise: “*...Matbuat serbestliği ve matbuat betmestliği... İşte tam birbirinden tamamıyla ayrı ve birbirine tamamıyla düşman iki anlam... Şüphe yoktur ki hür, ileri, demokrat ve şuurlu bir Türkiye'nin yapacağı iş bu iki anlamdan ilkinde muhabbet ve hürmetle sarılmaktır. İkincisine ise âleme zarar verme imkânı bırakmamaktır. Zira o ikinci mefhumun şurada burada pusuya yatarak ikide bir ortaya fırlamasından dolayıdır ki, birinci necip ülkü sık sık yaralanıyor ve memleket büyük acılar çekiyor*”⁴¹. Aykaç daha sonra II. Meşrutiyet devrinden itibaren bazı gazetelerin ülkeye zarar verdiğinden bahisle 31 Mart'ın ve Şeyh Sait İsyanı'nın unutulmadığını belirtti. Basın hürriyetini savunduğunu belirten Aykaç, kalem ve kafa hürriyetinin, hak ve haysiyet düşmanları cüretlerini artırsın diye değil, bilakis hangi partiye bağlı olursa olsun, bütün vatan çocukları Türkiye'nin yüksek haklarını ve menfaatlerini en serbest göz ve vicdanla görüp incelesin, tenkit edebilsin diye istediğini de sözlerine ekledi.

⁴⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 13.9.1946, s.282.

⁴¹ TBMM Tutanak Dergisi, 13.9.1946, s.282.

Sonrasında tekrar söz alan Cihat Baban, Matbuat Kanunu'nun 42. maddesine göre herhangi bir gazete aleyhine dava açıldığı zaman o gazetenin artık bu davadan bahsetmemesi gerektiğini, diğer taraftan matbuat davalarında bir hazırlık tahkikatı yapılmadığı için, herhangi bir zat ya da kurum aleyhinde yazı yazıldığı zaman, o zat veya kuruma dava açılabilmesini ve o mevzu hakkında gazetenin artık yayın yapamayacağı için basit eleştirileri bile susturmanın imkânsız olduğunu, gazetelerin bu durumu göze aldığını fakat bir gazeteci için yalan yanlış davalardan dolayı mahkeme koridorlarında vakit öldürmek ve ceza tehdidi altında yaşamanın kaderi olduğu örneklerini verdikten sonra doğru yayımların da susturulduğunu belirterek, Anayasaya aykırı olan 42. madde ile gazetecinin kendisini savunma hakkının elinden alındığını ifade etti. Matbuat Kanunu'nda hâkim olan zihniyetin ceza esaslarına da uygun olmadığını belirten Baban, kanunda yapılacak değişiklikler hakkındaki eleştirilerini açıkladıktan sonra yeni tasarının şahsın haysiyet ve vakarını korumak hususunda hiçbir yenilik getirmediğini ve demokratik olmadığını da sözlerine ekledi. Tasarının reddini ve yeni bir Matbuat Kanunu'nun sunulmasını teklif ederek sözlerini noktaladı⁴².

Seyhan (Adana) CHP Milletvekili Cavit Oral'ın gazeteciliği bir kamu hizmeti olarak gördüğü ve memleket düzenini bozacak anarşist yayımlara karşı olduğunu belirttiği konuşmasından sonra, Kütahya Milletvekili ve DP meclis sözcüsü Adnan Menderes söz aldı. Yapmış olduğu uzun konuşmasında Menderes, *“Matbuat kanununun bazı maddelerinin değiştirilmesine dair olan bu tasarının gerekçesinde ‘vatandaş hürriyetine saygılı devlet ve millet menfaatlerine hadim bulundukça basın yapıcı bir kuvvet olduğuna, bunun aksi hareketinde yıkıcı bir kuvvet saltanatı doğuracağına şüphe yoktur’ denilmektedir. Bu görüş ve telakkiye dayanarak Matbuat Kanunu'nda esaslı değişiklikler yapılmak istendiğine göre anlaşılıyor ki matbuat, hükümetçe vatandaş hürriyetine saygılı devlet ve millet menfaatlerine hadim sayılmamakta ve bunun aksine olarak yıkıcı bir kuvvet saltanatı olarak görülmektedir”* diyerek sözlerine başladı ve şöyle devam etti: *“Matbuat hürriyetini yok edecek derecede bağlayıcı tedbirler almayı haklı göstermek için ileri sürülen bu iddianın haksızlığına işaret etmek yerinde olur. Türk matbuatının vatandaş hürriyetine saygılı olmadığı hükmünün nereden ve nasıl çıkarılabildiğini tahmin etmek güçtür (...) Topluluk içinde hiçbir hürriyet hudutsuz değildir. Eğer böyle olsaydı bizzat hürriyet mevcut olmazdı. Basın hürriyeti de söz konusu olunca hudutlanmış medeni bir hürriyetin hatıra gelmesi gayet tabiidir. Matbuatın yıkıcı bir kuvvet saltanatı olabileceğinden bahsolunurken bütün dünyada şahıs ve zümre saltanatı kurmak ve sürdürmek isteyenlerin bilhassa son on beş yirmi*

⁴² TBMM Tutanak Dergisi, 13.9.1946, s.288.

sene içinde millet ve memleket menfaatlerini ileri sürerek ne parlak külliyat ve edebiyat vücuda getirdikleri asla unutulmamalıdır. Türkiye’de basını hükümete taraftar ve muhalif olarak ikiye ayırabiliriz. Devlet ve millet menfaatlerine hadim olmayan gazeteler hangileridir diye sorsam şüphesiz ki muhalif gazeteler gösterilecektir. Açık hakikat şudur ki, vatandaş hürriyetine saygı göstermek, millet ve devlet menfaatlerine hadim olmak gibi tabirler altında hükümete muhalefet etmekte olan gazeteler dize getirilmek istenmektedir. Bu ilk defa başa gelen bir hadise değildir. Türkiye’de basın ve gazeteler bir türlü gelişmemiştir. Çünkü memleketimizde matbuat maddi, manevi baskılar altında bulundurulmuş gelmiştir. Matbuat ancak demokratik şartlar altında gelişebilir” diyerek muhalefetini ifade etti⁴³.

CHP’lilerce getirilen yasa tasarının keyfi bir yönetime neden olacağını belirttiği konuşmasından sonra Menderes, milletvekilleri, resmi heyet azaları ve devlet memurları aleyhine isim zikretmeksizin şüphe uyandıracak, haysiyeti ihlal eden yazılar için bir seneden beş seneye kadar hapis cezası verilmesi ile ilgili 30. maddeyi de eleştirerek, bu suçların çokça işlendiği ve ceza uygulandığı halde önlenemediği gibi bir durum yokken böyle bir maddenin varlığının, yazı yazan kişinin tenkit hakkını ceza korkusuyla engellemekten başka bir şey olmadığını belirtti. Tahrif edilmiş haber verenlerin ve bu yolla halkın huzurunu bozanların da ceza alacağını ifade eden 34. maddeyi de eleştiren Menderes, bu kadar ağır cezalar konulmasının, tamamıyla korkutma ve tenkiti azaltma maksatlı olduğunu cümlelerine ekledi⁴⁴. Söz alan İstanbul DP Milletvekili Osman Nuri Köni de hemen aynı sözleri söyledi ve demokrasinin temeli olan tenkit ve tartışma hürriyetinin ancak gazetelerle mümkün olacağını, verilen kanun teklifinin ise buna uygun olmadığından hareketle kabul edilmemesini istedi. Siirt CHP Milletvekili Ali Rıza Esen ise aksine tasarının, hürriyeti kendi menfaatleri hesabına elinde tutmak isteyenlerin elinden alınmak için hazırlanmış bir tasarı olduğunu söyleyerek kanunun memleketi anarşiden korumak için yapıldığını ve Recep Peker hükümetinin tenkitleri seve seve kabul eden bir hükümet olduğunu söyleyerek tasarının kabul edilmesini istedi⁴⁵.

Ali Rıza Esen’in ardından söz alan Kocaeli CHP Milletvekili Nihat Erim, tasarı hakkındaki konuşmaların bir hürriyet ve rejim münakaşası halini aldığını vurguladıktan sonra önemli olan şeyin hür matbuat, fertler ve toplum arasındaki eşitliği korumak olduğunu belirterek matbuat hürriyetinin tanımını Batı’dan

⁴³ TBMM Tutanak Dergisi, 13.9.1946, s.293.

⁴⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 13.9.1946, s.295.

⁴⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 13.9.1946, s.297.

verdiği bir örnekle açıkladı⁴⁶. Hukukçu Leon Duguit'ten alıntılanarak; bir kimsenin fikir ve kanaatlerini hiçbir sansür ve müsaadeye tabi olmaksızın, fiillerinin cezai ve hukuki mesuliyetleri baki kalmak şartıyla kitap, gazete, mecmua vs. yayınlamak hakkı olarak tanımlayan Erim, tasarıda beyanname vermek hükmü ile matbuat hürriyetinin ilk şartının yerine getirildiğini, düşünceyi yaymaya yarayacak matbaa makinesi, mürekkep gibi vasıtalarında devlet kontrolü altında bulunmadığını belirtti. Matbuat Kanunu'nun ortaya koyduğu suçları gazete vasıtasıyla bir ferdin özel hayatını ifşa etmek, kura oyunları tertip etmek, padişahçılık, hilafetçilik, komünistlik, anarşistliğe tahrik, hırsızlık ve cinayeti teşvik edici yayım olarak özetleyen Erim, bu tür kanunların Batı'da da var olduğuna vurgu yaparak, matbuata alabildiğine serbestlik vermenin mümkün olamayacağını belirtti ve tasarının gerekliliğini savundu⁴⁷.

İstanbul DP Milletvekili Abdurrahman Münip Berkan, beyanname usulünün iyi bir usul olmadığı yönündeki konuşmasına devamlı bir haberin doğru mu yanlış mı olacağını anlamının hemen mümkün olmadığını belirterek, tasarının gazeteleri haber alma kaynaklarında mahrum bırakacağını belirtti⁴⁸.

Adalet Komisyonu Sözcüsü Zonguldak CHP Milletvekili Şinasi Devrin ise, bir tasarının matbuat hürriyetini kayıtlayıcı bir mahiyet taşıyabilmesi için, ya yeni matbuat suçlarının ortaya çıkması lazım ya da mevcut matbuat suçlarının unsurlarını veya cezalarını ağırlaştırarak veya değiştirerek, matbuat hürriyetini yok edici bir mahiyet gerektiğini, tasarıdaki hükümlerin ise matbuat hürriyeti ile söz ve tenkit hürriyetini yok etmediğini belirterek özellikle Adnan Menderes ve A.Münip Berkan'ın eleştirilerine cevap verdi. Konuşmasında demokratik ülkelerde de benzer kanunların varlığından söz eden Devrin, zaten tasarının önceki kanundan pek de farklı olmadığını belirtti⁴⁹.

İçişleri Komisyonu adına Bolu CHP Milletvekili olan Hasan Şükrü Adal, Adalet Komisyonu Sözcüsünün gerekli açıklamaları yaptıktan sonra bir eklemede bulunacağını belirterek şu konuşmayı yaptı: “*Abdurrahman Münip arkadaşımız diyorlar ki, mademki 50. maddedeki suçlardan dolayı gazete kapatmak keyfiyeti mahkemelere verilmektedir, bunda da aynı yola gitmek lazım değil midir? Buradaki gazete kapatmak ile diğeri arasında mühim*

⁴⁶ Erim, hocası olduğu Barthelemy ismini İstanbul Milletvekili Cihad Baban'ın yanlış telaffuz ettiğini söyleyip düzelttikten sonra, aynı şahsın hürriyet tanımını şöyle özetledi: “... *Hürriyet, her şeyi söylemek ve her şeyi yapmak değildir. Başkalarının haklarını devletin ve cemiyetin haklarını da hesaba katmak gerektir. Amme intizamını da unutmamalıdır. Devlet bir sanayi şubesini tanzim ettiği gibi hürriyeti de tanzim edebilir. Herhalde bir siyasi sanayi olan basını da tanzim eder*”. *TBMM Tutanak Dergisi*, 13.9.1946, s.299.

⁴⁷ *TBMM Tutanak Dergisi*, 13.9.1946, s.301.

⁴⁸ *TBMM Tutanak Dergisi*, 13.9.1946, s.302.

⁴⁹ *TBMM Tutanak Dergisi*, 13.9.1946, s.305.

hukuki fark vardır. Orada gazetenin yayımından sonra doğan suçlara ait hükümler vardır ki bunlar doğrudan matbuat suçlarıdır ve matbuat suçlarının muhakeme usulü farklıdır. Suişöhret kısmına gelince, böyle anılan birinin gazete çıkarmasına mani olunmuş mudur? Ruhsatname usulü varken belki böyle bir suişöhret kaydına gerek yoktu. Ruhsatname sisteminden beyanname sistemine (ruhsatnamede idarenin elinde izin verip vermeme gibi bir takdir hakkı var, beyanname de ise gazete hemen yayın hayatına başlayabiliyor) geçildiğine göre ekseriyetle tabirin eski kanunda geçmesinden dolayı tasarıda bırakılması kararlaştırılmıştır. Hem DP Nizamnamesinde partiye kaydolmak için suişöhret erbabından bulunmamak kaydı var”⁵⁰. Recep Peker’in kanunun gerekliliği üzerine olan konuşmasından sonra, Kütahya CHP Milletvekili Ahmet Tahtakılıç, tasarı görüşmelerinin yeterli olmadığı hakkındaki sözlerine Adalet Bakanı Mümtaz Ökmen cevap verdi. Sonuçta yapılan oylamada görüşmelerin yeterliliği kâfi görüldü ve önergelere geçildi⁵¹.

16 Eylül 1946’da 15. Birleşim’de Matbuat Kanunu’nun 9, 12, 15, 18, 27, 30, 34, 35, 48, 55. maddelerin değiştirilmesine ilişkin görüşmeler başladı⁵². Başkanın söz vermesi ile söz alan Tokat CHP Milletvekili Nazım Poroy, gazete sahipleri ile ilgili adımı vermediği bir gazetede (ki bu gazete Cihad Baban’ın sahibi olduğu Tasvir gazetesidir) kanun ile gazetelerin susturulduğu ifadesine yer vererek, kanun değişikliğinin komedyaya olduğunu söyleyenlere Cihad Baban’ın da bir komedyen olduğu eleştirisiyle konuşmasına başladı. Müstekreh (bayağı) bulduğu böyle yazıları aslında okumadığını söyleyen Poroy, okuduğu bu yazıyı Adnan Adıvar’a gösterdiğinde Adıvar’ın “*Bunlar ceza ile olmaz, bunları terbiye edeceğiz*” dediğini vurguladıktan sonra bu çeşit yayımların arttığını ve bunun millet için zararlı olduğunu belirterek değişen kanunun bile bu tür yazıları engelleyemeyeceğini ifade etti. Demokrat Parti’nin sahibi olduğu İzmir gazetesinin, kanuna muhalif konuşan Cihad Baban ve Adnan Menderes’in konuşmalarını içeren yazılar yayımladığını ve böyle yazılar için verilecek cezaların etkili olacağına inanmadığını ekledi. Kanunla men edici bir tedbir olan ruhsatın da kalktığını belirten Poroy sözlerine şöyle devam etti: “*...Matbuat hürdür. İsteyen gazete çıkartmakta serbesttir. Yani hürriyet-i matbuat kalmadı gürültüsü boştur*”⁵³.

⁵⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 13.9.1946, s.310.

⁵¹ TBMM Tutanak Dergisi, 13.9.1946, s.317.

⁵² Yapılan değişiklikler ve kanunun son hali için bakınız, *Resmi Gazete*, Sa: 6416, 24 Eylül 1946.

⁵³ Poroy, Nihat Erim’in de Mecliste yazısını okuduğu Prof. Bertelhemî’den örnek vererek, konuşmasını şöyle sürdürdü: “*...Hürriyet gitti, hürriyeti felce uğratan kanun çıkıyor. Tasvir’in dünkü serlevhası budur. Matbuat hürriyeti mi? Hangi hürriyet? Şimdi bakınız, bu ne kadar hilafı hakikattir. Bertelhemî’ye müracaat edeceğim. Matbuat hakkında her memlekette alınan tedbirler ya idari ya da adlidir. İdari tedbirler de evvela mali oluyor. Pul yapışturmak, gazete*

Söz alan İstanbul DP Milletvekili Fuat Hulusi Demirelli önce 9. maddenin ilk halinden bahsetti. Şöyle ki; “En büyük mülkiye amirine istenilen malumatı içeren bir beyanname vererek ruhsatname almaya mecburdurlar” şeklindeydi, buradaki ruhsat kelimesi kaldırılmış yerine ‘bir beyanname vermeye mecburdurlar’ denilmiştir” diyerek 9. madde ile ilgili görüşlerini açıklamaya başladı. Ruhsat olmadığına göre beyannameyi mülki amire vermenin mahzurlarından bahseden Demirelli; bu mahzurları da şöyle açıkladı: “Yeni neşredilecek gazeteler o maddelerde mahalli en büyük mülkiye amirinin önüne kurbanlık koyun gibi eli kolu bağlı teslim ediliyor. Mülki amire gazete kapatma yetkisi verilerek 17 ve 18. maddeler ile mülkiye amiri gazete üzerinde hâkim ve mutlak kudretli hale geliyor. 9. maddedeki ‘en büyük mülkiye amiri’ yerine ‘cumhuriyet savcılığına’ kelimelerinin konulmasını teklif ediyorum”⁵⁴. Demirelli’nin teklifine cevap Ankara Milletvekili Adalet Bakanı Mümtaz Ökmen’den geldi: “Arkadaşlar bu kanunun, bu tasarının en bariz karakteri, idari tasarrufu matbuat üzerinde ortadan kaldırmak, tamamıyla hukuki ve adli bir rejim tesis etmektir. Huzurunuzda sunulan ve bugün müzakere edilmekte olan tasarı tamamıyla adli bir rejimdir, hukuki bir rejimdir, kanuni bir rejimdir. Arkadaşlar, bu tasarıda başlıca iki esas vardır: Yalancıya, uydurmalara ceza vermiyoruz. Yalancılar korkmasın. Devlete ve millete zarar verirse, halkın devlet kuvvetlerine güveni azalırsa, toplumun huzuru, nizamı bozulursa yalancıya o vakit ceza veriyoruz. Devlet mefhumu içine girmiş olan kamu kurumları ve onlarda çalışan namuslu memurların heyeti umumiyesini halkın nazarında düşürecek yayına ceza veriyoruz. Bunun haricinde basın hürriyetini tahdit eden bir tane madde gösterebiliriz tasarımı geri alıyorum diyeceğim”⁵⁵.

Şinasi Devrin ve Hasan Şükrü Adal’ın Demirelli’nin bahsettiği maddelere ilişkin yaptıkları kısa açıklamadan sonra sözü Çanakkale DP Milletvekili Niyazi Çıtakoğlu aldı ve 9. madde ile ilgili beyanname hususunun mahzurları hakkında şunları söyledi: “...Ruhsatnamesiz gazete ne zamana kadar çıkacaktır? Beyannameyi kabul eden makamın hoşuna gitmeyecek en ufak bir hata yapıncaya kadar. Böyle bir şey yaptı mı tasarının 17 ve 18. maddeleri derhal imdada yetişecek ve ruhsatsız çıkan gazete kapatılabilecektir. Madde ile gazete

kâğıtlarından vergi almak gibi. Gayet kötü şeylerdir. Sonra menedici tedbirler geliyor. Bunun en başında sansür vardır. Bizde bu devir otuz seneden fazla sürdü. Nihayet gazetelerin idare makamları tarafından kapatılması, hamdolsun kalktı. Evvelden ruhsat almak, bu da menedici bir tedbirdir, işte bugün huzurunuzda gelen bu kanunla bu da kalkıyor. Berthelemi diyor ki, Fransa’da bu böyledir. Hürriyet-i matbuat tam ve kâmindir. Çünkü pul yoktur, idari takyidat yoktur, ruhsat yoktur, her isteyen gazete çıkartabilir. Şimdi bizde de böyledir”. TBMM Tutanak Dergisi, 15. Birleşim, 16.9.1946, s.331.

⁵⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 16.9.1946, s.334.

⁵⁵ TBMM Tutanak Dergisi, 16.9.1946, s.335.

sahibinin başında her an bir Demokles kılıcı mevcut kalacak ve bu kılıcın ipini her an kesmeye müsait makas da idare amirinin elinde bulunacaktır. Bu sebeple 9. maddenin realiteye daha uygun bir şekilde değiştirilmesini istirham ediyorum”⁵⁶. Çıtakoğlu’ndan sonra maddenin uygunluğu ve getirdiği idari kolaylıkları Erzurum CHP Milletvekili Vehbi Kocagüney açıkladı⁵⁷. Ahmet Tahtakılıç ise tasarındaki ‘gazete veya mecmua’ kısmının ‘gazete ve mecmua’, ‘muamele merkezi’ ifadesinin de ‘iş ve ev adresi’ olarak değiştirilmesini teklif ederek takrir verdi⁵⁸.

Sonrasında Bursa CHP Milletvekili Zehra Budunç uzun bir konuşma yaptı: “Vatan hizmetlerinin bir kolay tarafı vardır, bir de zor tarafı vardır. Nedense kolay tarafı daima o tarafa, zor tarafı da bize düşüyor. Kendileri hürriyeti müdafaa eder durumdadırlar. Bizde hürriyeti müdafaa için kanunu getirdik. Hürriyet, hürriyet içindir.(...) Dünyada hiçbir millet yoktur ki, hürriyet şerefi, hürriyet asaleti uğruna Türk Milleti kadar çetin savaşlar vermiş olsun. Zaten bunun içindir ki, şu bilhassa altı sene içinde dünyanın hiçbir tarafında görülmemiş bir söz ve fikir hürriyeti hüküm sürmektedir. Gazetelerden bahsediyorum. Nedense hürriyeti bol bulunca ilk hücumu uğrayan mevzu rejimimiz oldu. Önce bütün gazeteler eğitimi tenkit yolu ile işe giriştiler. Sonra bazı gazeteler Cumhuriyetin garpçiliğe göğsünü açtığına dair yazılar yazdılar. Garpperestlik, taklitçilik yapıyormuşuz. İnkılâbımızı zorlayan yazılar, ne Medeni Kanun kaldı ne bütün prensipler. Bunları sabırla dinledik. Bunlara hürriyet namına kimse susun demedi. ...Şunu da arz edeyim ki bu geniş hürriyet havası içinde yüzüp giderlerken alabildiklerine yazarlarken, ne şahıs ne müessese bırakmazlarken yine bir gazetede buna zincirli hürriyet dendiğini gördüm. Rica ederim zincirsizini düşünmeyi sizlere ve millete bırakıyorum. Kanununda hürriyeti muhafaza için getirildiğini arz etmek istiyorum”⁵⁹.

⁵⁶ TBMM Tutanak Dergisi, 16.9.1946, s. 336.

⁵⁷“ ...Geniş bir hürriyete ihtiyaç vardır. Fakat hürriyet demek diğerlerinin hürriyetine, haysiyetine ve hükümetin otoritesine, kudretine taarruz demek değildir. (...) İşte bu noktaya ait olmak üzere bir gazeteden çıkardığım bir yazıyı size okuyayım. İdari bakımdan olan birçok kolaylıklara bir şey dedikleri yok. Yalnız hürriyet elden gidiyor diye feryat, figan, velvele vardır. Bu gazetenin ‘Basın hürriyetinin üstüne şal örtülürken’ yani cenaze gidiyor, serlevhali makalesinde: Gazeteci cemaate soruyor, merhumu nasıl bilirsiniz? Bütün gazeteciler hep birlik olup iyi biliriz diye cevap veriyorlar. Bu matbuat kanunundaki yeni tadillerin gazeteciliği nefes alamaz bir meslek haline soktuğunu söylediler. Bu kanun değil, zincir, elimizi ayağımızı her şeyimizi bağlayan bir zincirdir. Olgunlaşmış bir gazeteci bunu yazar mı? Matbuat hürriyetinin bu mu demek olduğunu yanımda olsa da sorabilsem”. TBMM Tutanak Dergisi, 16.9.1946,s.337.

⁵⁸ TBMM Tutanak Dergisi, 16.9.1946,s.340.

⁵⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 16.9.1946, s.341-343.

17 Eylül 1946 Salı günü başlayan 16. Birleşimde en çok tartışılan maddelerden biri 27. madde oldu. Maddenin “Takma adla veya imzasız veya remizli imza ile yayımlanan yazılar, yazarlarının kimliklerini mahallin en büyük mülkiye amiri veya Cumhuriyet Savcısı her istediği zaman gazete veya mecmuanın sahiplerinden ve yazı işlerini fiilen idare edenlerden sorabilirler” kısmıyla ilgili olarak ilk konuşanlardan Muğla DP Milletvekili Necati Erdem, takma adlı veya imzasız yazarların mülkiye amirinin her ne zaman isterse kimliklerini öğrenebileceği hususunun fikir ve yayın hürriyetine uygun olmadığını söyledi. Bu madde kaldırılamıyorsa cezai hükümlerin hafifletilmesini istedi⁶⁰. Kırşehir CHP Milletvekili Sahir Kurutluoğlu da yaptığı konuşmada hemen aynı düşünceleri paylaştı⁶¹. Fikir hürriyeti medeniyetin temelidir diyen Ahmet Tahtakılıç, takma adla yazı yazma imkânının tahdit edilmesini doğru bulmadığını belirterek, takma ad ile yazı yazarların sorumluluk dışı bırakılmalarını, şayet toplum düzenini bozucu bir durum ortaya çıkarsa kamu yararını koruma mevkiinde olan makama kimlik sorulması hakkının verilmesine dair bir önerge verdi. Tartışmalar daha ziyade takma adlı yazar veya ressamın yazı veya resminden dolayı kimin sorumlu olacağı noktasında toplandı. Söz alan Erzincan CHP Milletvekili Behçet Kemal Çağlar ise tasarının ne fikir hürriyetini ne de gazetecilik mesleğinin özelliğini ihlal ettiğini söyleyerek, haysiyet ve seviye sahibi gazeteciliğin korunması gerektiğini sözlerine ekledi⁶².

Sonrasında sözü Adnan Menderes aldı ve Behçet Kemal Çağlar'ı taraf tutmak konusunda eleştirdi. İşini doğru dürüst ve açık görmek davasında olan hükümetlerin matbuat hürriyetinden korkmamaları gerektiğini belirten Menderes, hükümetlerin elindeki en güçlü silahın gazeteler, teşkilatlar ve radyolar olduğunu da belirterek, bu vasıtalarla kendi fikirlerini, emellerini memleketin bir başından öbür başına sabahtan akşama kadar yaymak imkânları olduğunu cümlelerine ekledi⁶³.

Hasan Şükrü Adal, ortaya konan fikirler karşısında, Ceza ve Matbuat Kanunu'nda yapılacak genel bir değişiklikle matbuat rejiminin en esaslı meselesi olan sorumluluk meselesinin daha esaslı bir tetkike tabi tutulmasının uygun olduğunu belirtti. Sonuçta değişiklik taleplerine rağmen madde aynen kabul edildi⁶⁴.

⁶⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 16. Birleşim, 17.9.1946, s.375.

⁶¹ TBMM Tutanak Dergisi, 17.9.1946, s.376.

⁶² TBMM Tutanak Dergisi, 17.9.1946, s.377.

⁶³ TBMM Tutanak Dergisi, 17.9.1946, s.383.

⁶⁴ TBMM Tutanak Dergisi, 17.9.1946, s.386.

Millî hisleri inciten veya bu maksatla millî tarihi yanlış gösteren yazıları yayımlayanların para cezasıyla cezalandırılacağı, TBMM, Bakanlar Kurulu veya resmi heyet üyelerinden veya devlet memurlarından hepsinin müphem ve suizanni davet edecek içerikte mütecavizane yazı ve resimlerle şeref ve haysiyetlerini ihlal edenlerin de para cezasıyla cezalandırılacağı hakkındaki 30. madde ile ilgili görüşmelerde Şinasi Devrin, bu maddenin matbuat hürriyetini yok etmediğini, söz ve tenkit hürriyetini engellemediği yönündeki cümleleriyle ilk sözü alan milletvekili oldu. İzmir milletvekili Ekrem Oran böyle rezilane yazıların yazılmasının önlenmesi için 30. maddenin gerekli olduğunu söyleyerek cümlelerini tamamladı. Söz alan Adnan Menderes, “*TBMM, Bakanlar Kurulu ve resmi heyet azaları ile devlet memurlarının bir veya birkaçı*” ifadesine “*hepsi*” kelimesinin de eklenmesini teklif etti. Maddenin cezaları ağırlaştırdığını da belirten Menderes, maddenin doğrudan doğruya siyasi tenkitlere yönelik olduğunu iddia etti. Madde ile vatandaş hürriyetinin, devlet ve memleket, emniyet ve haysiyetinin korunmasının mevzubahis olmadığını da sözlerine ekledi⁶⁵.

Söz alan Adalet Bakanı Mümtaz Ökmen konuşmasına cezaların ağır olmadığını savunarak başladı. Şinasi Devrin ise “hepsine” kelimesinin bulunmamasından doğan mahzuru önlemek amacıyla ayrı bir unsur ilave edildiğini belirterek, maddenin siyasi tenkitleri önlemeyi hedeflediği yönündeki Menderes’in beyanının tamamen mesnetsiz olduğunu ifade etti. Matbuat, söz ve tenkit hürriyetine en ufak bir tazyit yapılmadığını tekrarlayarak sözlerini tamamladı⁶⁶.

Müzakerelerin yetersiz olduğunu ifade eden ikinci milletvekili Nihat Erim oldu. Hükümet ve Meclisin basın hürriyeti ve demokrasiyi boğmak konusunda ağır ithamlar altında olduğunu belirttikten sonra, bu kanunun matbuat hürriyetini temin etmek için yapıldığını tekrarladı. Ve sonra oylamaya geçildi. Madde cezanın 50 değil 300 liradan başlaması değişikliği ile aynen kabul edildi ve 34. madde görüşmelerine geçildi.

Tartışmalar esnasında muhalefet partisinin genel eğiliminin aksine, olumlu değerlendirmeler de oluyordu. Nitekim 34. madde görüşmelerinde başkanın söz almak isteyen var mı sorusuna ilk talep, bu olumlu değerlendirmelerden birini yapan Manisa DP Milletvekili Yunus Muammer Alakant’tan geldi. Otoriter, totaliter bir kanun olarak sunulan bu projenin Recep Peker tarafından meclise empoze edilmeye çalışıldığı iddialarına cevap veren Alakant, müzakere edilen bu kanunun hürriyeti bağlamak için değil bilakis basın hürriyetini, basına, memlekete, cemiyete faydalı bir hale getirmek için

⁶⁵ *TBMM Tutanak Dergisi*, 17.9.1946, s.396.

⁶⁶ *TBMM Tutanak Dergisi*, 17.9.1946, s.402.

olduğunu vurguladı⁶⁷. Daha sonra kanun aleyhine Afyonkarahisar DP Milletvekili Kemal Özçoban konuştu. Gazete çıkarma imkânlarını kolaylaştırdığı hissini veren tahsil kaydı, ruhsatın kalkması gibi hükümlerin yanında cezaları ağırlaştıran hususlar olduğundan bahisle Özçoban, özellikle muhabirin almış olduğu haberin doğru olup olmadığını tahkik ederken zaman geçeceğini ve bu da haberi eskiteceğinden yazmaktan vazgeçeceğini belirtti. Halkın huzurunu bozacak kıstasın ne olduğunu da soran Özçoban, “*Mesela beş yüz Halk Partilinin güvenini bozan ama 18 milyon Demokratın güvenini bozmayan bir haber varsa hâkim cezaı yapıştıracak mıdır?*” diye sordu⁶⁸. Üstü kapaklı fıkra ve bentlerin matbuata karşı alınmış bir tehdit hissini verdiğini ifade eden Özçoban, milletin menfaatini gözeten bir hükümetin matbuattan korkmaması gerektiğini söyleyerek 34. madde ile matbuata baskı yapıldığı izlenimi verildiğini savundu. Özçoban konuyu seçim mazbatalarının değiştirilmesine getirince meclis karıştı. Sözlerini geri alması istendi⁶⁹. Özçoban’dan sonra Bursa CHP Milletvekili Muhittin Baha Pars konuştu ve heyetler, memurlar ve meclis hakkında verilen yalan havadislerle getirilen cezanın fertler hakkında yalan havadis verenlere de getirilmesini istedi. Tasvir gazetesinde çıkan haberleri eleştiren ve sahibi Cihad Baban’ın gazetesi için “*gazetem bir münasebetsizlik yapmıştır*” bile diyemediğini belirten Pars, 34. maddeye “fiil ve hareketler ferdin itibarını bozacak veya maddi manevi herhangi bir zarara uğramasına sebep olacak olursa 300 liradan az olmamak şartıyla para cezası ve bu miktarda tazminat hükmolunur” cümlesinin eklenmesini istedi⁷⁰. Necati Erdem ise uydurulmuş, içeriği değiştirilmiş haber, yazı veya belgeleri vermek hükmüne “bilerek” kelimesinin eklenmesini istedi. Sonuçta, yapılan oylamada değişiklik istekleri kabul edilmedi ve madde aynen kabul edildi.

18 Eylül 1946’da 17. Birleşimini yapan mecliste ilk görüşülen konu Matbuat Kanunu hakkındaki 35. madde oldu. Mahkeme kararlarının duruşmada okunmadan önce yayımının, ispatlanmayan hakaret davalarının, ahlaka dokunabilecek adli tıp raporlarının, yasak olduğu, yargı müzakerelerinin yayın yasağı ile ilgili madde itirazsız kabul edildi ve 48. madde görüşmelerine geçildi. Madde hakkında Adalet Komisyonu Sözcüsü Şinasi Devrin maddenin aynen kabulünü istedikten sonra Konya CHP Milletvekili Ali Rıza Türel, cevap ve tashihten imtina eden gazeteye para cezası yanında cevabi tashihtin yazılması konusunda gazete ve mecmuanın mecbur edilmesi kararının eklenmesini istedi.

⁶⁷ TBMM Tutanak Dergisi, 17.9.1946, s.405.

⁶⁸ TBMM Tutanak Dergisi, 17.9.1946, s.407.

⁶⁹ TBMM Tutanak Dergisi, 17.9.1946, s.408.

⁷⁰ TBMM Tutanak Dergisi, 17.9.1946, s.410.

Kırşehir CHP Milletvekili İsmail Hakkı Baltacıoğlu yaptığı konuşmada sağlam, ülkücü bir basın ahlakı olsaydı Recep Peker Hükümetinin böyle bir kanunla meclise gelmeyeceğini söyledikten sonra, matbuat hürriyeti için matbuat ahlakının kuvvetlendirilmesi gerektiğini, o zaman kanuni müeyyidelere lüzum kalmayacağını ekledi. Ahlak ve hukukun toplum hayatı için zaruri olduğunu da sözlerine ekleyen Baltacıoğlu, ahlakın olmadığı yerde kanun olduğunu vurguladı⁷¹. Ali Rıza Türel'in hapis cezasının kalkmasını istediği takriri dikkate alındı ve kanun bu değişikliklerle aynen onaylandı.

35, 48 ve 55. Maddelerin de kabulünden sonra⁷², DP'nin, Matbuat Kanunu'nda değişiklik yapılması konusunda CHP'nin getirdiği yasa tasarısının hükümetin muhalif gördüğü her gazeteyi kolayca kapatabileceği konusundaki itirazlarına rağmen tasarı, "Matbuat Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi Hakkında Kanun" adıyla 20 Eylül 1946 tarih ve 4955 sayılı kanun olarak yasalaştı ve 24 Eylül 1946'da Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girdi⁷³.

Meclis Görüşmelerinin Basındaki Yankıları

Meclis görüşmelerinin basındaki yansımaları farklı oldu. Tasvir'de Ziyad EbuZZiya, "*Ne Bekliyorduk Ne Geliyor*" başlıklı yazısında, Türkiye'de gazetenin ebedi düşmanının hükümet olduğunu belirterek, hükümetin basın rejiminin adeta öldürmeyi sürdürmek şeklinde olduğunu yazıyordu⁷⁴. 7 Eylül'de "*YanlıŞ Yola Gidiyoruz*" başlıklı yazısında ise Türkiye'de basının Matbuat Kanunu'nun baskısı altına sokulduğunu açıklıyordu. Zaten mevcut matbuat kanunu ile gazetecilik yapmayı ateşle oynamaya benzeten EbuZZiya, yeni kanunla hükümetin her arzusuna boyun eğmek gerekeceğini cümlelerine ekliyordu. "*Bundan sonra da, bundan altı ay evvel olduğu gibi gazetecilik vazifesi bütün memleket işlerini halka toz pembe olarak göstermek, her şeyi yolunda ilan eylemek olacaktır*" diyerek yazısına devam eden Ziyad EbuZZiya, yeni hükümetin ve yeni meclisin ilk kanununun demokrasi zihniyetiyle taban

⁷¹ Hulki Karagülle ve Fazıl Ahmet Aykaç'ın da söz aldığı bu birleşimde Nihat Erim kendisini alıntılar yaptığı gerekçesiyle eleştirenlere cevap olarak Bertelemi (idare hukuku profesörü) ve J. Bartelmi (hukuku amme profesörü) ayrımını yaptıktan sonra 1881 sayılı Fransız kanununda matbuat hürriyetinin mesuliyetsizlik ve cezasızlık yarattığını Prof. Josef Bartelmi'nin ifadeleriyle açıkladı. Her türlü hürriyetin ve emniyetin devletin bekası olduğunu söyleyen Erim, devlet müessesesi ve bu müessesenin başında bulunanları iftira ve tecavüzdten korumak gerektiğini, aksi takdirde anarşi çıkacağını ve anarşinin sonucunun da istibdat olacağını vurguladı. *TBMM Tutanak Dergisi*, 17. Birleşim, 18.9.1946, 425-427.

⁷² *TBMM Tutanak Dergisi*, 18.9.1946, s.418-427.

⁷³ *TBMM Tutanak Dergisi*, 18. Birleşim, 20.9.1946, s.441.

⁷⁴ *Tasvir*, 6 Eylül 1946.

tabana zıt bir kanun olacağı şeklinde yazısını noktalıyordu. Bir gün sonra kaldığı yerden devam eden Ebuzziya yeni kanunla basın hürriyetinin Abdülhamit devrinden de geriye gideceğini iddia ediyordu⁷⁵.

Aynı gazetede yazan Cihad Baban “*Şifa Yerine Uyku İlacı*” başlıklı yazısında “*Gazete medeni bir bünyenin tamamlayıcı bir cüzüdür*” diyerek basınsız, millet payesine, demokrasi düzenine, medeniyete, fikre, tefekküre ve terakkiye ulaşmanın mümkün olamayacağını belirtiyor ve sözlerine şöyle devam ediyordu: “*Gazete memlekette okunduğu nispette uyuyan fikirleri açığa çıkarır, müşterek memleket duygularını birleştirir, mahallilik fikirlerinden doğan ayırıcı cereyanları önler, çalışmayı, terakkiyi kırbaçlar, fikirleri sayfalarında toplamak suretiyle bütün memleketi bir siyaset meydanı haline kalbeder. ...Matbuatın yükselmesi ve istediğimiz seviyeye gelmesi bir cemiyet meselesidir. Gazetecilikte istikrar ancak hürriyet havası içinde, hiçbir kayda tabi olmadan ve mahzurlarını da peşin hazmetmek suretiyle mümkündür*” diyerek cumhuriyet gazeteciliğinin ancak cumhuriyet devrinde gelişebileceğini cümlelerine ekliyordu⁷⁶.

Cumhuriyet gazetesinde “*Kendi Kendimizi Tenki*” bölümünde “*Demokrasinin Asıl Şartlarından Biri*” başlıklı fıkrada basın ve basın hürriyetinin sadece gazetecileri değil tüm toplumu ve maddeler üzerinde ileri geri yapılacak tadilatın tüm memleket efkârını ilgilendirdiği, büyük ihtimalle rencide edileceği yazılıydı⁷⁷. Aynı tarihli gazetenin “*Hem Nalına Hem Mihına*” başlıklı köşesinde Abidin Daver “*Basın Kanunu ve İntiharlar*” alt başlığıyla yazdığı yazısında intihar haberlerinin yayımlanmasını yasaklayan veya cezalandıran maddelerin kaldırılacağına dair bir kayıt görmediğini, böyle maddelerin tamamen kaldırılması ya da değiştirilmesi gerektiğine inandığını belirten yazısıyla matbuat kanununa farklı bir açıdan yaklaşıyordu.

“*Hadiseler Arasında Felek*” adlı köşesinde Burhan Felek, “*Gizli Gazete*” başlıklı yazısında matbuat kanununda yeni ve çok sert hükümlerin hazırlanmasıyla hükümetin rahat nefes alacağını ancak demokrasi denilen şeyin hükümet ve iş başında olan kişiler için rahat bir sistem olmadığını yazıyordu. Hiçbir idarenin gazeteyi sıkıştırmakla kuvvetlenmediğini belirten Felek, önünde sonunda bunun yanlış bir yol olduğunun anlaşılıp geri dönüldüğünü; fakat memlekette olgun bir matbuat belirmesi imkânlarının yine silindiğini, bu kanunla da aynısının olmasından endişe ettiğini yazıyordu⁷⁸.

⁷⁵ Ziyad Ebuzziya, “Meşrutiyetten de Geriye Gidiyorsunuz, İftihar Ediniz!”, *Tasvir*, 8 Eylül 1946.

⁷⁶ *Tasvir*, 9 Eylül 1946.

⁷⁷ *Cumhuriyet*, 9 Eylül 1946.

⁷⁸ *Cumhuriyet*, 10 Eylül 1946.

Matbuat hakkındaki tasarının, kendi menfaatleri hesabına hürriyeti gasp etmek isteyenlerin elinden kurtarmak olduğunu Ulus'taki yazısında dile getiren Nihat Erim, demokraside halkın baş hakkı ve baş vazifesinin idare mevkiinde bulunanları yakından denetlemek olduğunu, bu vazifeyi gereği gibi yapabilmesi için de aydınlanması gerektiğini belirterek, bunun da ancak düşüncelerin serbestçe yazılması ile mümkün olabileceğini dile getiriyordu⁷⁹. Nihat Erim'in Ulus'taki bu yazısını 12 Eylül tarihli Tasvir Gazetesi eleştirmek suretiyle, tasarıda matbuat hayatında olanlar için, neredeyse bir idam kararının olmadığını yazıyordu⁸⁰.

Aynı gün, tasarı ile ilgili olarak, basın suçları konusunda CHP'li yazarlarla aynı fikirde olmadığını, kendisini bağımsız bir gazeteci, daha doğrusu Atatürk'e ve onun eserlerine bağlı bir Türk çocuğu olarak gördüğünü ifade eden Nadir Nadi, bu kanundan memlekete fayda geleceğine inanmadığını yazıyordu. Yeni kanunun tamamen antidemokratik esaslar üzerine dayandığını belirten Nadi, "*Hakkında sekiz satırlık tenkit yazdığınız bir adam, yarın size sekiz sütunluk bir cevapla gelir ve kanun size bunu aynen yayımlamaya mecbur ediyorsa burada basın hürriyetinden bahsedemezsiniz*" diyerek kanunu eleştiriyordu⁸¹.

Yeni Türkiye gazetesinde ise Mümtaz Faik Fenik, "Neredesin 50. Madde!" başlıklı yazısında, II. Dünya savaşını demokrasilerin kazanması sonucu mecburen Türkiye'de bir demokratik hareket başladığını, gazetelerin serbestleştiğini, Demokrat Parti'nin varlığının, CHP'nin getirdiği demokrasiyle mümkün olduğu yönünde algılar oluşurken, şimdi matbuat kanununda yapılacak değişikliklerle gazetecinin ağzına kilit vurulacağını yazıyordu⁸².

Ziyad Ebuzziya 13 Eylül tarihli "*Zavallı Basın Hürriyeti*" başlıklı yazısında tasarıda sözde yalan ve yanlış havadisın gazete sütunlarına geçmesini önlemek maddesiyle ilgili olarak duygu ve düşüncelerini şu cümlelerle paylaşıyordu: "*Memleketimizde akli başında bir meslektaşımızın gazetesinin sütunlarına yalan ve yanlış havadis geçirmekten zevk duyacağını zannetmiyorum. Gazetelere yanlış ve yalan havadis girmiyor mu? Muhakkak ki giriyor. Hepimizin bütün teyakkuzuna rağmen, bu halin tamamen önüne geçmek mümkün değildir. Bu yalnız biz muhalif addedilen gazetelerin değil, Ulus gibi zemzemle yıkanmış sayılan bir gazetenin de başından çok geçer. Bu haller kanuna konacak ceza müeyyidesi ile önlenemez. Bu gibi dikkatsizliklerin tekrarı halinde gazeteyi cezalandıracak kanun değil, onun okuyucularıdır. Nitekim*

⁷⁹ Nihat Erim, "Düşünceyi Yayma Hürriyeti", *Ulus*, 11 Eylül 1946.

⁸⁰ *Tasvir*, 12 Eylül 1946.

⁸¹ Nadir Nadi, "Burada ve Orada", *Cumhuriyet*, 12 Eylül 1946.

⁸² *Yeni Türkiye*, 12 Eylül 1946.

Bab-ı Ali'de yalancılıkla ünlenen bazı arkadaşların zamanla bütün okuyucularını kaybedip ortadan kayboldukları bir gerçektir" diyerek halka güvenmek gerektiğini, sadece devlet işlerine ait havadislerde hükmü, gerekli makamın vermesi gerektiğini vurguladı. Hakiki demokrasilerde basın tamamen hür olduğunu belirten Ebuzziya, Halk Partisinin batı ülkelerinde de benzer kanunlar var olduğu iddiasına "*Böyle kanunları bize de bildirsinler de, biz de bu da demokrasi oyununun mukadder bir cilvesi imiş deyip teselli olalım*" diyerek cevap veriyordu.

Ulus'taki yazısında Falih Rıfki Atay, Türk tarihinde basının özgür olduğu bir dönem olmadığını hatırlattıktan sonra, gazetelerin tenkit hakkı ile şahıs ve kurumların şeref ve haysiyetleri ile toplumun yüksek menfaatleri arasında bir denklik olmamasını, yaşanan dönemin talihsizliği olarak değerlendiriyordu. Kanun ile vatandaşlara söz ve yazıyla, kanunun açıkça menettiği rejim düşmanlığı veya nizam yıkıcılığı dışında, her türlü tenkit ve şikâyet haklarını kullanma imkânlarının verildiğini ekliyor, hedefin tenkit hakları üzerinde herhangi bir kayıtlama değil, basın hürriyetini emniyet altına almak olduğunu da belirtiyordu⁸³.

Ziyad Ebuzziya, hayatlarında gizli kapaklı tarafları olanlar, millet önünde bütün hareketlerinin hesaplarını vermekten çekinenler ve memleket işlerini keyiflerine göre yürütmek isteyenlerin hür bir basına tahammül edemeyeceğini 14 Eylül tarihli "*Zihniyet Yine O Zihniyet*" başlıklı yazısında dile getiriyordu. 15 Eylül'deki yazısında da tasarıya duyduğu tepkiyi "*Halkı Değil Kendinizi Aldatıyorsunuz*" başlıklı yazısıyla sürdürüyordu. Bir gün sonra da "*Evvela Demokrasimizin Mevkiini Tayin Edelim*" başlıklı yazısıyla tenkitlerine aynı hızda devam ederek, ileri demokrasi denildiğinde Türk demokrasisinin nereye kadar götürüleceği hususunda bir sınır tayin etmek ve sonra gerekli kanun değişikliklerini yapmak gerektiğini ifade ediyordu. Gazete, gazeteci ve basın hürriyeti hakkında bazı kimselerin ne karanlık fikirler besleyebileceğinin öğrenildiğini ve bu basın kanununun tek iyi tarafının bu gerçeği göstermesi olduğunu da "*Yeni Kanunun Sayesinde*" başlıklı yazısına ekliyordu⁸⁴. Aynı gazetenin Gündelik Fikirler kısmındaki fıkrasında ise tasarının basının gelişmesini engelleyeceği şu sözlerle ifade ediliyordu: "*İstibdat, meşruti saltanat, 31 Mart, Hareket Ordusu, işgal, cumhuriyetin ilanı, tek partili rejim, sıkıyönetim, seçim... Bu kadar değişen bir siyasi iklimde bu cılız kalan kalem nasıl gelişsin? Tasarlanan yeni matbuat kanunu ile işte sert bir mevsim daha yaklaşıyor. Bakalım ayakta durabilecek mi?*"⁸⁵.

⁸³ Falih Rıfki Atay, "Bugünkü Görüşmelerin Hedefi", *Ulus*, 13 Eylül 1946.

⁸⁴ *Tasvir*, 20 Eylül 1946.

⁸⁵ *Cumhuriyet*, 14 Eylül 1946.

15 Eylül 1946 tarihli Cumhuriyet gazetesinde Nadir Nadi “Millet Sağ Olsun!” başlıklı yazısında basın kanununun mecliste kabul edildiğini belirterek zaten başka bir netice beklemenin akıl ve mantığa uymayacağını yazıyordu. Nadi devamında: “*Bir yıl önce başladığımız ileri demokrasi hamlesine sanki halkın fikrini sorarak mı girişmiştik. ‘Görülen lüzum üzerine’ atılan bir adımı yine ‘görülen lüzum üzerine’ geri çekmişiz kime ne? (...) Basın hakkında şu müsaade verilmiş, bu müsaade kaldırılmış, cemiyetin selameti davasında bunlar ikinci, üçüncü derecede önemli şeylerdir. Türk inkılâplarının en mühimleri basın hürriyeti sayesinde başarılmamıştır. Gazetelere yazı yazan bizlerde her gün sanki cevher mi yumurtluyoruz? İçimizde yabancı ve aşağılık adamlar yok mu? Yirmi yıl önce hürriyet kahramanı geçinirken bugün hürriyet kısıcı kanunları alkışlayanlar, vaktiyle (halifeyi ruyi zemini) müdafaa ederken bugün hilafet lehine yazı yazılmasını –sanki şimdi tehlikesi olurmuş gibi- suç sayanlar görmüyor muyuz? ...İçimizde her türlü kötü insan vardır. Kanunların ruhu ve manası nasıl yorumlanırsa yorumlansın, kötü kişiler kötülüklerini yürütmek imkânını daima bulacaklardır. Mert insanları da mertlik yapmaktan alıkoyacak bir kanun yeryüzünde yoktur... Bu itibarla basın hakkında çıkarılan kanunları fazla büyütmemek lazımdır. Vazifelerimize elimizden geldiği kadar devam edelim” diyerek kanunu çok da önemsemediğini ima ediyordu.*

Burhan Felek ise “Muhalefetten İstifade” başlıklı yazısında gazeteci sıfatıyla basına konan her kayıta karşı olduğunu belirterek, Recep Peker Hükümetinin rejimi ilgilendiren ilk mühim kanun teklifi olarak meclise bu tasarımı sunmasının sevimsiz bir tesadüf olduğunu ekleyerek cümlelerine şöyle devam ediyordu: “...*Bu kanunun başarılı olması için yalnız meclisin kabul etmesi yeterli değildir. Halkın da onayını kazanması şarttır. Kanun koyanların hüneri işte buradadır*”⁸⁶.

Zonguldak CHP Milletvekili de olan Orhan Seyfi Orhon ise Ulus’taki yazısında, kanunda yapılan değişikliklerin demokrasiye aykırı olmadığını, Adnan Menderes’in Matbuat Kanunu hakkındaki tenkitlerinin ise fikri sabitlik olduğunu belirtiyordu⁸⁷.

16 Eylül tarihli Yeni Türkiye gazetesinde, Demokrat imzalı ve “50. Maddeye İstiğfar” başlıklı yazıda ise, yapılan değişikliklerden önce matbuatın daha hür olduğundan hareketle kaldırılan 50. maddeye atıfta bulunularak “*Senden maddi, manevi çok zarar görmüş bir insan sıfatıyla nefret etmiş, ölümünü büyük bir sevinçle karşılamıştım. Fakat ölümünden sonra cereyan eden hadiseler o kadar şiddetli bir seyir aldı ki sana gelip yaptığım*

⁸⁶ Cumhuriyet, 16 Eylül 1946.

⁸⁷ Ulus, 16 Eylül 1946.

hürmetsizlikten dolayı kusurumu affettirmek istedim"⁸⁸ şeklinde yazılarla değişiklikler eleştiriliyordu.

"Politika" başlıklı köşede Falih Rıfki Atay, basın hürriyeti konusunda bazı kişilerin bazı ülkelerden işlerine gelen örneklerle bu hürriyeti açıklamaya çalıştığını belirterek yazısına öfkeyle devam ediyordu: "*Geçen gün bir gazete benden sormuş; bir otel odasına kapanan bir erkekle bir kadının en mahrem hususiyetleri dahi Amerika gazetecileri havadisçileri tarafından kullanılmakta değil midir? Şikago'da gangsterlik varsa, mesela İzmir'de de gangsterler türemesi bizim Amerikan medeniyetine yaklaştığımızı mı ispat eder? Skandal gazeteciliği Amerika'nın işler bir yarasıdır, Şikago gangsterliği gibi. Fakat ben başka bir sorayım: Bu türlü skandal gazetecilerinin pek ağır cezalara uğradığı İngiliz demokrasisi bizim için pek aşağı bir örnek midir? Dahası da var; Amerikan skandal gazetecileri otel odasına bir kadınla kapanan Yugoslav delegesinin resmini aldılar ve hakkında utandırıcı yazılar yazdılar ama Amerikalılar buna sadece güldükleri gibi, Tito Yugoslavya'sı bile delegesini bu sebeple konferanstan çekmedi. Bizde büyük anasının hafifliğinden bile bahsedilmesi, adaylığını koyan bir erkeğin seçim kabiliyeti üzerine ne tesir yapar? Bizde ırz hadiseleri, halk cinayetlerinin belki yüzde doksanına sebep olmakta değil midir? Amerika'dan ne işimize geliyorsa, İngiltere'den ne çıkarımıza uyarsa, Fransa'dan kârımıza elverirse, sadece bunları alarak bir Türk basın hürriyet mi kuralım? Yani üç demokrsinin nasıl kurtulacaklarını bilmedikleri 'eyyiler'den yoğrulma bir demokrasi! Demokrasinin her yerde geçer ana prensipleri vardır: Seçimler, meclis, hür basın. Fakat demokrasilerin kiminde geçen kiminde geçmeyen, kiminde günah kiminde mübah şeyler de vardır. Acaba hür vatandaşların kendi beğendikleri fikirleri diledikleri gibi savunabilmekten başka istedikleri var mıdır? Eğer yoksa meclis hatipleri de haber vermiştir ki, Türkiye'de padişahçılık, halifecilik, bir de komünizm dışında hiçbir fikir hürriyeti kayıtlanmış değildir. Fakat bu kayıtlamanın da fikir hürriyeti ve milli egemenlik prensiplerine uymadığı söylenebilir. Onlara karşı yakın zamanlara kadar komünizmi yasak eden Amerika'nın ve İsviçre'nin, geçen yılki Türkiye'den daha ileri veya bu yılki Türkiye kadar demokrat olup olmadığı sorulabilir"* diyerek çıkarılacak kanunlarda toplumun kendine has özelliklerinin ve milli kültürünün dikkate alınması gerektiğini ima etti⁸⁹.

Kanunda yapılan değişiklikler 20 Eylül tarihli Yeni Türkiye'de M. Ali Gökberk'in kaleminden, "*Türk basını! Bu kara gündün seni ancak bir mucize kurtarabilir. Bu mucize çıkmazsa hiç esef edip vazifenin başında bir dakika bile ayrılm! Metin ol, sabırlı ol, mücadeleye içinde ve nefsinde devam et. Yarının*

⁸⁸ Yeni Türkiye, 16 Eylül 1946.

⁸⁹ Ulus, 17 Eylül 1946.

ümitleri bunun içindedir. Ne kadar uğraşsalar bu memlekette artık demokrasi öldürülemez. Beklediğimiz şafak ne hayal, ne seraptır... Elbette bir gün sökecek” cümlelerinin yazılmasına neden oluyordu. Hatta Fuat Muhasipoglu, yeni matbuat kanununu hicvederek, bu kanun ile gazetecilerin sık sık hapisaneyi ziyaret edeceğini, bu yüzden çoluk çocuk sahibi gazetecilerin gözlerinin arkada kalmaması için bir ‘hapisane sigortası’ yaptırması gerektiğini yazıyordu⁹⁰.

20 Eylül 1946 tarihli Cumhuriyet’te, demokrasiyi getireceğini iddia eden CHP’nin bu kanunla yanlış bir adım attığı yönündeki değerlendirmesinde Nadir Nadi, Nihat Erim’i kastederek: “Gazetelerin daha sıkı bir baskı rejimi altına sokulması mevzuu üzerinde konuşulurken en haysalaya sığmaz tedbirlerin kalem ve fikir adamı geçinen bazı kimseler tarafından ileri sürülmesine hayret ettik. Akıl ve ideal ölçüsü bakımından kendi içlerinde hiçbir şey bulamayan bu adamlar, tıpkı eski din softalarının imamları tefsir edişi gibi ‘filan efendi izah ederlerdi ki’ diyerek kof iddialarına dışarıdan ilmi (!) destek aramalarına ne dersiniz? Bir yıldır Ulus gazetesinde Falih Rıfki Atay’ın asistanı olarak arada sırada yazılar yazan bu yeni mebusa göre, bir senelik tecrübe bizde basın ahlakının bozuk olduğunu göstermiş. O halde ne yapmalı imişiz? Böyle kanunlar çıkarıp basının dilini kesmekten başka çare kalmıyor, demek! Bu yazara göre ahlak sadece iktidar partisi ve hükümetinin yaptıklarını körü körüne methetmekten ibaretse, bazı ahlaksızlıkların zaman zaman memlekete fayda getireceğini kabul etmek doğru olur. Ahlak ölçüsü bu olunca, basın kanununa, ceza kanununa ne lüzum var? Hükümetin beğenmeyeceği yazılar yazmak, bunları okumak ve başkalarına okutmak yasaktır der, geçeriz. (...) CHP lüzumsuz yere geri bir adım atmış, hem memleket hem de kendi yüksek idealleri uğruna hiç iyi etmemiştir” diyordu⁹¹.

Tasvir’de 24 Eylül’de başlayan ve 26 Eylül’de son kısmını yazdığı “Matbuat Kanunu Hakkında Tenkitler” başlıklı dizi yazısında Cihad Baban, yapılan kanun değişikliklerinin mevcut ortamın ihtiyacını karşılamaktan çok uzak olduğunu belirtiyordu⁹².

Sonuç

Gerek yurt içindeki gelişmeler, gerekse yurt dışından gelen dolaylı etkilerle 1945 yılından itibaren Türkiye’de bir demokratikleşme hareketi başlamış, buna paralel olarak basın hürriyeti talepleri de gündeme gelmiştir. Demokratikleşme sürecinde kurulan DP’nin kurucu kadrosunun, Milli

⁹⁰ Yeni Türkiye, 20 Eylül 1946.

⁹¹ Cumhuriyet, 20 Eylül 1946.

⁹² Tasvir, 26 Eylül 1946.

Mücadele'yi yaşamış ve Cumhuriyeti kurmuş kişilerden oluşması, basının muhalefeti desteklemesini sağlamış, onlar da basını desteklemeye çalışmışlardır.

Hür toplumun hür basınla inşa edilebileceği inancı, 1946 tarihinde ön plana çıkmış ve bu demokratik atmosferin etkisiyle 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nda bazı değişiklikler yapılması gündeme gelmiştir. İktidar ve muhalif basın arasındaki tartışmalar yeniden alevlenmiş, bu da matbuatın uyacağı kuralların yeni şartlara göre gözden geçirilip demokratikleştirilmesini gerektirmiştir.

Basında yerini alan iktidar muhalefet mücadelesinde, gerek gazeteler gerekse yazarlar zaman zaman birbirlerine karşı ahlakî ölçülerin dışında ifadeler sarf etmişlerdir. Aslında karşılıklı bir tavır olmasına rağmen daha çok muhalif basın suçlanmıştır. İktidara yakın basının iddia ettiği gibi basın hürriyeti, memleketin huzurunu bozacak bir şekilde kötüye kullanılmamış, görevi eleştirmek olan basın, antidemokratik kanunların değiştirilmesini her fırsatta gündeme getirmiştir.

O dönemin gazetecileri veya gazete sahiplerinin bazıları aynı zamanda milletvekili idiler. Falih Rıfkı Atay, Cihad Baban, Necmettin Sadak, Nazım Poroy, Adnan Adıvar bunlardan birkaçıdır. Tasarı görüşülmeye başlandığında bu isimlerden bazıları, 1931 tarihli basın kanununda yapılan değişiklikleri mesleki açıdan değerlendirerek eleştirdiği gibi, partisine sadık kalmayı tercih edenler de olmuştur.

1946 seçim sonuçlarından gerekli mesajı alan CHP, bazı alanlarda olduğu gibi basın rejimi açısından da başlangıçta yumuşak bir tavır içinde olmuş, 1931 tarihli Matbuat Kanunu'nda gazete kapatma yetkisini idari makamlardan alıp mahkemelere devretmiş ve gazete çıkarmada izin ve para yatırma koşullarını kaldırmışsa da, diğer kısıtlayıcı maddelere dokunmamıştır. 1946 seçimleri sonucu iktidar olamayan DP, 1946-1950 döneminde yaptığı ciddi muhalefetle CHP yönetiminin ve Türkiye'nin daha demokratik bir görünüme kavuşmasına katkıda bulunmuştur.

Gerçi 1946'da başlayan demokratikleşme hareketi ve buna paralel olarak gündeme gelen basın özgürlüğü konusunda Cihad Baban, seçimler öncesi 8 Temmuz 1946 tarihli "Sükûn Tavsiye Ediyoruz" başlıklı yazısında, basının her dönemde baskı altında olduğunu, gazetesine başvuran adayları kast ederek şöyle dile getirmiştir: "*Basın hürriyetinin ve diğer hürriyetlerimizin aleyhinde çıkacak kanunlara rey verecek misiniz? Hepsi bilaistisna 'Hayır' diyorlar. Fakat evvelce doludizgin muhalefet ettikten sonra, bir kolayını bulup meclise girenlerin birdenbire nasıl fikir değiştirdiklerini bildiğimiz için, yeni tatbikata intizaren bu vaatlere pek kulak asmıyorum*". Bu cümlelerle Baban, muhalefet edenlerin iktidar olduktan sonra fikrî olarak değiştiklerini ifade etmiştir.

II. Meşrutiyet'ten günümüze kadar basın özgürlüğü konusu gündemden düşmemiş, sürekli tartışma konusu olmuştur. Ne 1931 tarihli Matbuat Kanunu ne 1946 tarihinde aynı kanunda yapılan değişikliklerle ilgili kanun ve ne de sonraki yıllarda yapılan düzenlemeler, basını da iktidarı da tatmin etmemiştir. İktidar, bu düzenlemelerin, basında fütursuzlaşmaya neden olacağı kaygısını taşıırken, basın da, yapılan düzenlemelerin basın hürriyetini sağlamayacağı konusunda eleştiri getirmiştir.

Geçmişte siyasi otoritenin etkisiyle hürriyeti tartışılan basın, artık günümüzde 'ekonomik hürriyet' sorunu da yaşamakta, büyük holdinglerin ve güçlü şirketlerin etkisi altına girmekte ve bu yüzden görevini yapmakta zorlanmaktadır. Gazeteler, okuyucunun gazetesi olmadığı ve siyasilerin, patronların ve reklam verenlerin gazetesi olduğu sürece gerçek anlamda hür bir basından söz etmek mümkün olmayacak, basın özgürlüğü her halükarda tartışılmaya devam edecektir.

Son olarak şunu ifade edebiliriz ki, basının gerçekten arzu edildiği gibi özgür bir dördüncü erk olabilmesi ancak siyasal ve ekonomik hürriyetini kazanmasıyla mümkün olabilecektir. Basının ya da toplumun hürriyeti, yasal düzenlemelerle değil, iktidarın, muhalefetin ve toplumun hoşgörüsüyle daha sağlıklı bir hale gelecektir.

KAYNAKLAR

a. Resmi Yayınlar

Resmi Gazete, Sa: 6416, 24 Eylül 1946.

TBMM Tutanak Dergisi, 14,15,16,17,18. Birleşim, C.I, D:VIII, 14-20 Eylül 1946.

TBMM Tutanak Dergisi, 1. Birleşim, C.18, D:1, 1 Mart 1922.

b. Gazeteler

Akşam (İstanbul 1946)

Cumhuriyet (İstanbul 1946)

Tanin (İstanbul 1946)

Tasvir (İstanbul 1946)

Ulus (Ankara 1946)

Yeni Türkiye (İstanbul 1946)

c. Kitap ve Makaleler

Altun 2006

Abdürrezzak Altun, *Türk Basınının Değişen Yüzü*, Başbakanlık Basın ve Yayın Enformasyon Genel Müd., Ankara.

Aybars 1995

Ergün Aybars, *İstiklal Mahkemeleri*, İleri Yay., İzmir.

Bakan ve Özdemir 2013

H. Bakan ve S. Özdemir, "Türkiye'de 1946-1960 Dönemi İktidar-Muhalefet İlişkileri: Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) Demokrat Parti'ye (DP) Karşı", *C.Ü. İktisadi İdari Bilimler Dergisi*, C: 14, Sa: 1.

Baykal 1990

Hülya Baykal, *Türk Basın Tarihi (1831-1923)*, Afa Yay., İstanbul.

Bozdağ 1992

İsmet Bozdağ, *Dünyada ve Türkiye'de Basın İstibdadı*, Emre Yay., İstanbul.

Demirel 2007

Fatmagül Demirel, *II. Abdülhamit Döneminde Sansür*, Bağlam Yay., İstanbul

Danışman 1982

Ahmet Danışman, *Basının Özgürlüğünün Sağlanması Önlemleri*, BYYO Yay., Ankara.

Ertuğ 1970

Hasan Refik Ertuğ, *Basın ve Yayın Hareketleri Tarihi*, Yenilik Basımevi, İstanbul.

Gerçek (y.y.)

Selim Nüzhet Gerçek, *Türk Matbuatı*, Der: Ali Birinci, Gezgın Yay., Ankara.

Gürkan 1998

Nilgün Gürkan, *Türkiye'de Demokrasiye Geçişte Basın (1945-1950)*, İletişim Yay., İstanbul.

Güz 1993

Nurettin Güz, *Serbest Cumhuriyet Fırkası Sonrası Basında Muhalefet ve 1931 Matbuat Kanunu*, G.Ü. İletişim Fak. Yay., Ankara.

İrtem 1999

S. Kani İrtem, *Abdülhamit Devrinde Hafiyelik ve Sansür*, Temel Yay., İstanbul.

Ayşegül Şentürk

- Kabacalı 1994 Alpay Kabacalı, *Türk Basınında Demokrasi*, Kültür Bak. Yay., Ankara.
- Karpat 2010 Kemal Karpat, *Türk Demokrasi Tarihi*, Timaş Yay., İstanbul.
- Kayış ve Hürkan 2012 Nuri Kayış - Serhat Hürkan, *Sansürsüz Sansür Tarihi (1795-2011)*, Sinemis Yay., Ankara.
- Sarınay 2004 Yusuf Sarınay, "Tek Parti Dönemi Türk Siyasal Rejimi", *80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti ve Demokrasi*, Hacettepe Ü. Yay., Ankara.
- Şahhüseyinoğlu 2005 H. Nedim Şahhüseyinoğlu, *Dünden Bugüne Düşünceye ve Basına Sansür*, Paragraf Yay., Ankara.
- Yazıcı 1983 Nesimi Yazıcı, *Takvim-i Vekayi*, Gazi Üniversitesi Yay., Ankara.